

Kuka minä olen?

Valokuvaus ja sadutus esikoululaisten minäkäsityksen vahvistajana

Sosiaalialan koulutusohjelma,
sosionomi
Opinnäytetyö
23.10.2009

Linda Glad
Katja Hintikka
Tiina Jokiranta

Koulutusohjelma	Suuntautumisvaihtoehto	
Sosiaalialan koulutusohjelma	Sosionomi (AMK)	
Tekijä/Tekijät		
Linda Glad, Katja Hintikka ja Tiina Jokiranta		
Työn nimi		
Kuka minä olen? Valokuvaus ja sadutus esikoululaisten minäkäsityksen vahvistajana		
Työn laji	Aika	Sivumäärä
Opinnäytetyö	Syky 2009	40 + 2 liitettä
TIIVISTELMÄ		
<p>Toteutimme toiminnallisen opinnäytetyön päiväkotia Havukan esikouluryhmässä. Työmme on osa VKK-Metron kehittämishanketta, jonka tavoitteena on kehittää varhaiskasvatuksen käytäntöjä pääkaupunkiseudun alueella. Työmme tavoitteena oli lapsen minäkäsityksen vahvistaminen mukaillen voimauttavan valokuvauksen menetelmää. Toisena menetelmänä käytimme sadutusta, jonka avulla valokuvia käsiteltiin. Lisäksi tavoitteenamme oli tuoda päiväkotia Havukkaan uusi lasta voimaannuttava työkalu.</p> <p>Opinnäytetyömme toiminnallinen osuus sisälsi Kuka minä olen?- kansion tekemisen. Kansio koostui lapsista otetuista valokuvista, lasten itse ottamista valokuvista ja kuvien pohjalta syntyneistä tarinoista. Pidimme päiväkotia Havukassa kuusi toimintatuokiota syksyn 2009 aikana. Ryhmässä oli 14 lasta, jotka jaoin kolmeen pienryhmään. Tuokiot olivat noin kahden tunnin mittaisia ja sisälsivät pienryhmätyöskentelyn lisäksi yhteisen aloituksen ja lopetuksen. Tuokiot jaksottuivat siten, että joka toinen kerta oli valokuvausta ja joka toinen kerta sadutimme lapsia aiemmin otetuista valokuvista. Viimeisellä kerralla jokainen sai koristella kansionsa haluamallaan tavalla ja esitellä sen koko ryhmälle.</p> <p>Lapsen minäkäsityksen vahvistaminen on yksi keskeisimpiä tavoitteita varhaiskasvatuksessa. Osallistava valokuvaprojektimme tuki tätä tavoitetta ja antoi uutta näkökulmaa valokuvan ja sadutuksen käyttömahdollisuuksista päiväkodissa. Valokuvaprojektimme eduksi katsomme sen joustavuuden ja monipuoliset käyttömahdollisuudet. Kuvia voi käsitellä ja jatkotyöstää erilaisilla ilmaisullisilla menetelmillä, joita työntekijä voi soveltaa oman osaamisensa mukaan.</p> <p>Lasten työskentely toimintatuokioilla oli innostunutta ja kaikki osallistuivat mielellään toimintaan. Kansioden valmistuttua lapset halusivat selata omaa kansiotaan ja näyttää sitä kavereilleen. Sadutus onnistui vaihtelevasti. Välillä lasten tuottama teksti oli enemmän valokuvien kuvailua kuin satuja. Osa lapsista kertoi tarinoita innokkaasti, kun taas toisille sadun kertominen oli haastavampaa ja toisinaan tarinoita ei syntynyt lainkaan. Lapsilta saatu positiivinen palaute, innostunut työskentelyilmapiiri sekä onnistuneet kansiot tukivat asettamiemme tavoitteiden toteutumista.</p>		
Avainsanat		
voimauttava valokuvaus, sadutus, minäkäsitys, voimaantuminen		

Degree Programme in		Degree
Social Services		Bachelor of Social Services
Author/Authors		
Linda Glad, Katja Hintikka and Tiina Jokiranta		
Title		
Who Am I? Photographing and Storycrafting, Strengtheners of Pre-School Children's Identity		
Type of Work	Date	Pages
Final Project	Autumn 2009	40 + 2 appendices
<p>ABSTRACT</p> <p>Our final project was functional and we performed it in a preschool class of Havukka day care centre. Our work was part of VKK- Metro's development project, which intends to improve methods used in early childhood education in the capital city area. The aim of our study was to strengthen children's identity and we used a modified form of empowering photography. The other method we used was storycrafting, which was a tool to deal with the photographs. The second objective of our study was to give a new tool to day care staff which would support them in empowering children.</p> <p>The functional part of our final project included making the Who am I?- album. The album consisted of photos taken of children, photos taken by children and the stories children invented based on the photos. During the autumn of 2009, we had six activity sessions in Havukka day care centre. In the pre-school class there were 14 children, whom we divided into three small groups. The activity sessions lasted approximately two hours and included the opening and closing moments where all the children were together. The sessions were divided so that every other session was for photographing and every other for storycrafting. At the last activity session children had an opportunity to decorate their own album and present it to the rest of the pre-school class.</p> <p>One of the main goals in early childhood education is to strengthen children's identity. Our participative photograph project supported this objective, and gave a new perspective how to combine photographs and storycrafting. The advantages of our project were flexibility and the wide potential it gave to day care staff to apply the method according to their personal skills.</p> <p>During the sessions children were excited and all worked enthusiastically on their albums. Many children wanted to go through their own albums and show them to their friends after completing them. Storycrafting had varied success. Some of the children were excited about telling stories, others found it difficult and there were children who did not tell any story. Based on the positive feedback we got from the children it can be concluded that our objectives were met. Also the enthusiastic environment and successfully completed albums supported this fact.</p>		
Keywords		
empowering photography, identity, storycrafting, empowerment		

SISÄLLYS

1	JOHDANTO	1
2	TYÖN LÄHTÖKOHDAT JA TAUSTA	2
2.1	VKK-Metro-hanke.....	2
2.2	Varhaiskasvatussuunnitelma	3
2.2.1	Päiväkoti Havukan varhaiskasvatussuunnitelma.....	4
3	TEOREETTINEN VIITEKEHYS	6
3.1	Minäkäsitys	6
3.1.1	Vuorovaikutus ja minäkäsitys	7
3.2	Voimaantuminen	8
3.3	Valokuvaterapia.....	9
4	KÄYTÄNNÖN SOVELLUKSET	11
4.1	Voimauttava valokuvaus.....	11
4.1.1	Oma kuva	12
4.1.2	Albumivalokuvat	13
4.1.3	Valokuvaustilanteen vuorovaikutus.....	14
4.1.4	Arjen kuvaaminen.....	15
4.2	Sadutus.....	15
5	TYÖMME TAVOITTEET	16
6	TOIMINTATUOKIOIDEN SUUNNITTELU JA TOTEUTUS	17
6.1	Tausta.....	17
6.2	Toimintatuokioiden valmistelu	18
6.3	Omakuva 14.9.2009.....	19
6.4	Sadutusta omista kuvista 15.9.2009	21
6.5	Lempipaikkani esikoulussa 23.9.2009.....	22
6.6	Sadutusta lempipaikoista 24.9.2009	25
6.7	Sadutusta kuvista kotoa ja vapaa-ajalta 30.9.2009.....	26
6.8	Kansion kokoaminen 1.10.2009.....	27
7	VALOKUVAPROJEKTIN ARVIOINTI.....	28
7.1	Palautekeskustelu	28
7.2	Oma arviointi.....	29
7.3	Eettisyys.....	33
8	POHDINTA.....	34
	LÄHTEET	37

LIITTEET

Lupalappu vanhemmille

Tuokiosuunnitelmat

1 JOHDANTO

Toteutimme toiminnallisen opinnäytetyömme päiväkotia Havukan esikouluryhmässä. Työmme on osa VKK-Metron kehittämishanketta, jonka tavoitteena on kehittää varhaiskasvatuksen käytäntöjä pääkaupunkiseudun alueella. Työmme tavoitteena oli lapsen minäkäsityksen vahvistaminen mukailen voimauttavan valokuvauksen menetelmää ja yhdistämällä siihen sadutuksen. Toisena tavoitteenamme oli tuoda päiväkotia Havukkaan uusi lapsen identiteettiä vahvistava työkalu.

Opinnäytetyömme toiminnallisena osuutena oli Kuka minä olen? -kansion työstäminen. Kuka minä olen? -kansion tarkoituksena oli antaa lapselle mahdollisuus kertoa itsestään ja hänelle merkityksellisistä asioista. Kansio koostui lapsista otetuista valokuvista, lapsien itse ottamista valokuvista ja kuvien pohjalta syntyneistä tarinoista. Pidimme päiväkotia Havukassa kuusi toimintatuokiota syksyn 2009 aikana. Esikouluryhmässä oli 14 lasta, jotka jaoin kolmeen pienryhmään. Tuokiot olivat noin kahden tunnin mittaisia ja sisälsivät pienryhmätyöskentelyn lisäksi yhteisen aloituksen ja lopetuksen. Tuokiot jaksottuivat siten, että joka toinen kerta oli valokuvausta ja joka toinen kerta sadutimme lapsia aiemmin otetuista valokuvista. Viimeisellä kerralla jokainen sai koristella kansionsa haluamallaan tavalla ja esitellä sen koko ryhmälle.

Lapset elävät hyvin visuaalisessa maailmassa. Ulkopuolinen maailma luo jatkuvasti muotteja, johon lapset pyrkivät mukautumaan. Median ja muun ympäristön kertomat visuaaliset viestit kertovat lapselle millaisena hänet hyväksytään ja arvostetaan. Monesti median luoma kuva ihailtavasta ihmisestä on epärealistinen ja luo siten lapsille vääristyneitä tavoitteita itsestä. (Savolainen 2004: 36.) Suomalaisen tutkimuksen mukaan 77 % esikouluikäisistä lapsista ei ole tyytyväisiä ulkonäkönsä. Pojat haluavat olla isompia ja tytöt hoikempia. Tämä kertoo, että länsimaiset stereotyyppit ovat läsnä jo alle kouluikäisen arjessa ja muokkaavat erityisesti tyttöjen asennoitumista itseensä. (Leppänen, Heidi – Keskinen, Soili – Anglé, Susanna – Keskinen, Esko 2005: 2005: 74-77, 85-87.)

Valokuvan käyttö voimauttavia periaatteita noudattaen antaa kasvattajille työkalun ohjata lapsia mediakriittisyyteen. Valokuvaaminen ja valokuvien läpikäyminen erilaisilla voimaannuttavilla menetelmillä antaa lapselle mahdollisuuden rakentaa realistista todellisuutta.

lisuutta itsestään. He saavat kokemuksen itsestä hyväksyttävänä, ainutlaatuisena, arvokkaana ja riittävänä yksilönä. Valokuvaterapiassa ja voimauttavassa valokuvauksessa oleellinen osa prosessia on kuvien merkitysten avaaminen. (Halkola 2009: 18-19; Savolainen 2008: 172-175.)

Valokuvaprojektimme päiväkotit Havukassa oli lapsia osallistava prosessi, jossa kuvien sisältöihin syvennyttiin sadutuksen avulla. Sadutus on päiväkotit Havukassa tuttu menetelmä. Se on voimaannuttava menetelmä, jossa tarinan lopputulos on täysin kertojan vallassa. Sadutusta käytetään ilmaisemaan erilaisia tunteita ja mielikuvia, joita voi olla vaikea jäsentää. Siinä toteutuu myös dialogisuuden periaate. (Karlsson 2003: 110-111.)

Valokuvaaminen yhdessä lapsen kanssa haastaa kasvattajat pysähtymään kiireisen arjen keskellä ja vaatii heitä olemaan oikeasti läsnä vuorovaikutustilanteessa. Lapsen tarve kokea olevansa ainutlaatuinen ja tärkeä tulee täytetyksi. Näillä kokemuksilla on suuri merkitys lapsen tasapainoiselle kasvulle aikuiseksi. Olenko minä arvokas, riittävä ja rakastettava? Tämä on kysymys, joka on päivittäin läsnä kasvatustyössä. Kasvattajan lapsen kohdistamat sanat, kosketukset ja katset vastaavat tähän kysymykseen (Savolainen: 134; Savolainen 2008: 168).

2 TYÖN LÄHTÖKOHDAT JA TAUSTA

2.1 VKK-Metro-hanke

VKK-Metro on pääkaupunkiseudun varhaiskasvatuksen kehittämissyksikköhanke. Hanke toteutetaan yhteistyössä neljän pääkaupunkiseudun kunnan, Helsingin yliopiston ja pääkaupunkiseudun sosiaalialan osaamiskeskuksen kanssa. Hankkeeseen osallistuu myös varhaiskasvatuksen asiantuntijoita, oppilaitoksia ja muita sosiaalialan osaamiskeskuksia. Hanke on käynnistynyt keväällä 2007 ja se päättyy syksyllä 2009. (VKK-Metro 2008.)

Hankkeella on kaksi keskeistä tavoitetta. Yhtenä tavoitteena on suunnitella ja käynnistää varhaiskasvatuksen kehittämissyksikkö, joka toimii Espoon, Vantaan, Kauniaisten ja Helsingin alueella. Tarkoituksena on, että hankkeen päättyessä syksyllä 2009 varhaiskasvatuksen kehittämissyksikkö on vakiinnuttanut toimintansa. Toisena tavoitteena on, että varhaiskasvatuksen käytännöstä lähtevästä käytäntö- ja kehittämistutkimuksesta

tehdään kehittämissyksikön pysyvää työtä. Hankkeen kehittämistyö keskitetään varhaiskasvatuksen dokumentoinnin ja arvioinnin kehittämiseen. Lisäksi seurataan monikulttuurisen varhaiskasvatuksen toimintamallien käyttöönottoa. (VKK-Metro 2008.)

Hankkeen aikana rakennetaan yhteistyötä yliopistojen ja ammattikorkeakoulujen kanssa, jotka tuottavat käytännöstä lähtevää varhaiskasvatuksen tutkimustietoa. Yhteistyötä toteutetaan muun muassa hankkeiden, tutkimusten, opinnäytetöiden, harjoittelujaksojen sekä päivähoidon henkilökunnan koulutuksen muodossa. Tällaisella yhteistyöllä luodaan tutkimuksen ja käytännön välille kaksisuuntainen vuoropuhelu, jolloin tieto arjen työstä siirtyy tutkimukseen ja vastavuoroisesti tutkimustieto siirtyy arjen työhön. Hanketta varten on koottu tutkimuspäiväkotiverkosto, johon kuuluu 21 päiväkotia. Jokainen verkostoon liittyvä päiväkoti on valinnut omista tarpeistaan lähtevän kehittämisteeman. (VKK-Metro 2008.)

2.2 Varhaiskasvatussuunnitelma

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden pohjana ovat valtakunnalliset linjaukset päivähoiton ja varhaiskasvatuksen järjestämisestä. Näiden perusteiden avulla pyritään edistämään varhaiskasvatuksen yhdenvertaista ja lapsilähtöistä toteuttamista koko maassa. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet muodostavat eheän kokonaisuuden, jonka tavoitteena on edistää lasten hyvinvointia, kasvua ja oppimista. Edellä mainitun tavoitteen saavuttamiseksi tulee jatkuvasti lisätä varhaiskasvatushenkilöstön ammatillista tietoisuutta, vahvistaa vanhempien osallisuutta lapsensa varhaiskasvatukseen ja kehittää moniammatillista yhteistyötä eri tahojen kesken. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2005: 7.)

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet on tärkeää nähdä puitteina, joiden avulla kunta- ja yksikötasolla muodostetaan omat yhteisesti sovitut käytännöt ja toimintaperiaatteet. Yksikötason varhaiskasvatussuunnitelma on melko yksityiskohtainen. Siinä kuvataan miten varhaiskasvatuksen lähtökohdat eli hoito, kasvatus ja opetus toteutuvat arjen kasvatuskäytännöissä ja mitä näihin osa-alueisiin sisältyy. Yksikötason varhaiskasvatussuunnitelmassa kuvataan myös yksikön tai sen alueellisia painotuksia ja erityispiirteitä. Yksittäisen lapsen varhaiskasvatusta ohjaa yhteistyössä vanhempien ja hoitohenkilökunnan kanssa laadittu lapsen varhaiskasvatussuunnitelma. Esikoulussa oleville lapsille laaditaan esiopetussuunnitelma. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2005: 8-9.)

Päiväkodin henkilökunnan ja lapsen vanhempien välinen yhteistyö on tärkeää. Kasvatuskumppanuudella tarkoitetaan hyvää ja vuorovaikutteista yhteyttä päiväkodin henkilökunnan, lapsen ja vanhempien välillä. Avoimessa vuorovaikutuksessa molemmat osapuolet jakavat omaa asiantuntemustaan lapsen kasvatukseen liittyvistä asioista. Lapsen varhaiskasvatussuunnitelman avulla vanhemmat ja päiväkodin henkilöstö sitoutuvat yhteiseen kasvatustehtävään huomioiden lapsen yksilölliset tarpeet. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2005: 31.)

Suunnitelmassa huomioidaan lapsen mielenkiinnonkohteet, vahvuudet, tarpeet, tulevaisuuden näkymät, tavat ja tottumukset. Lisäksi siinä kartoitetaan kehitystä vahvistavat myönteiset asiat sekä tuen ja ohjauksen tarve. Lapsen hyvinvointiin liittyvät huolet ja ongelmat pyritään tuomaan esille mahdollisimman konkreettisina, jotta päiväkodin henkilöstö ja vanhemmat voivat etsiä yhdessä niihin ratkaisua. Lapset voivat myös itse osallistua oman varhaiskasvatussuunnitelmansa laatimiseen tuomalla esiin omat ajatukset ja toiveensa. Lapsen varhaiskasvatussuunnitelman toteutumista arvioidaan säännöllisesti niin päiväkodin henkilöstön kesken kuin yhteistyössä lasten vanhempien kanssa. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2005: 31-33.)

2.2.1 Päiväkoti Havukan varhaiskasvatussuunnitelma

Päiväkoti Havukan varhaiskasvatussuunnitelma perustuu Stakesin Varhaiskasvatussuunnitelman perusteisiin vuodelta 2005 sekä Helsingin varhaiskasvatussuunnitelmaan vuodelta 2007. Päiväkoti Havukan arvoja ovat turvallisuus, toisten kunnioittaminen ja oikeudenmukaisuus. Päiväkoti Havukan toiminta-ajatus pohjautuu vanhemmille ja henkilökunnalle tehtyihin kyselyihin. Tavoitteena on tarjota lapselle turvallinen oppimisympäristö, jossa korostuu kokonaisvaltainen kasvu ja oppiminen. Lapsi kehittyy vuorovaikutuksessa toiminnan, elämysten ja leikin kautta. (Päiväkoti Havukan varhaiskasvatussuunnitelma 2007: 2- 5.)

Fyysisesti turvallisessa kasvu- ja oppimisympäristössä tilat, materiaalit ja leikkivälineet ovat lapsille suunniteltuja. Psykkisesti turvallisessa ympäristössä vallitsee lämmin, avoin ja rohkaiseva ilmapiiri. Erilaisten lasten ja aikuisten olo samassa pysyvässä ryhmässä mahdollistaa yhdessä kasvamisen ja erilaisuuden hyväksymisen. Lapsen tulee nähdä aikuisten välillä arvostavaa hyväksyntää ja kunnioitusta. Kaikilla lapsilla tulee olla tasavertainen mahdollisuus osallistua päiväkodin toimintaan. Lapsen ikätaso, tar-

peet sekä yhteistyössä vanhempien kanssa asetetut tavoitteet otetaan huomioon toimintaa suunniteltaessa. (Päiväkoti Havukan varhaiskasvatussuunnitelma 2007: 6-7.)

Sosiaalisessa oppimisympäristössä on tärkeää sosiaalisten suhteiden syntyminen ja säilyminen. Lapselle annetaan runsaasti aikaa ja mahdollisuuksia leikkiin, koska se auttaa sosiaalisten suhteiden syntymistä. Lapsen kehittyessä vertaisoppimisen merkitys kasvaa. Pedagoginen oppimisympäristö huomioi lapsen ikä- ja kehitystason sekä asetetut tavoitteet. Aikuinen ottaa huomioon lapsen kehitystarpeet ja erityispiirteet ohjauksessaan. (Päiväkoti Havukan varhaiskasvatussuunnitelma 2007: 6-7.)

Kasvatuksessa ja opetuksessa painotetaan lapsen kokonaisvaltaista kasvua ja oppimista. Lapsella on mahdollisuus toimia ympäristössään käyttäen kaikkia aistejaan. Arkitilanteissa ja leikeissä opetellaan perustaitoja kuten päättämistä, kuuntelua, vastuunottamista, toisen hyväksymistä ja tehtävän loppuun suorittamista. Lasta ohjataan toimimaan sääntöjen mukaisesti ja ymmärtämään käyttäytymisen syitä ja seurauksia. (Päiväkoti Havukan varhaiskasvatussuunnitelma 2007: 12.)

Ohjatussa toiminnassa otetaan huomioon lapsen kehitystaso, mielenkiinnon kohteet ja toiveet. Ohjatun toiminnan työtavat ovat monipuolisia, esimerkiksi leikkiminen, kokeilu, kertominen, keskustelu, liikunta, laulaminen ja piirtäminen. Teemat valitaan lasta kiinnostavista aiheista ikä- ja kehitystason mukaisesti. Eri työtapojen kautta lapsen mielikuvitus kehittyy ja he saavat toimiessaan harjoitusta, uusia ideoita ja oppimiskokemuksia. Onnistuneiden kokemusten kautta myös lapsen itsetunto ja positiivinen minäkuva vahvistuvat. (Päiväkoti Havukan varhaiskasvatussuunnitelma 2007:12-14.)

Päiväkoti Havukassa toimitaan yhdessä lasten vanhempien kanssa. Päiväkotihenkilökunnan ja vanhempien yhteiset näkemykset ja sopimukset lapsen hoidosta, kasvatuksesta ja oppimiseen ohjaamisesta ovat erityisen tärkeitä. Avoin yhteistyö vanhempien kanssa luo turvallisuudentunnetta ja luottamusta. Lapsen tutustuessa hoitopaikkaan käydään alkukeskustelu, jossa saadaan perustiedot lapsesta. Vanhempainiltoja järjestetään vähintään kerran toimintavuoden aikana. (Päiväkoti Havukan varhaiskasvatussuunnitelma 2007: 16.)

Päiväkodissa jokaiselle lapselle tehdään oma portfolio eli kasvun kansio. Esiopetusikäisillä kansiota käytetään itsearvioinnin välineenä. Lapset valitsevat itse kansioon laitetta-

vat työt ja keskustelevat niistä. Esiopetusvuodesta lapset saavat osallistumistodistuksen. (Päiväkoti Havukan varhaiskasvatussuunnitelma 2007: 7, 16-18.)

3 TEOREETTINEN VIITEKEHYS

3.1 Minäkäsitys

Opinnäytetyömme yhtenä tavoitteena oli vahvistaa esikouluikäisen lapsen minäkäsitystä. Lapsen minäkäsitys muodostuu kolmesta eri osa-alueesta: identiteetistä, minäkuvista ja itsetunnosta. Muut ihmiset, ympäristö ja sosiaaliset rakenteet muokkaavat lapsen käsitystä itsestään. Lapsen näkemyksen kunnioittaminen kehittää hänen itsetuntoaan ja ennaltaehkäisee turvattomuutta. Minäkäsitys rakentuu erilaisissa sosiaalisissa oppimiskokemuksissa. Epäonnistumisen tunteet vaurioittavat lapsen minäkäsitystä. (Parkkinen - Keskinen 2005: 10-11.)

Identiteetti vastaa kysymykseen kuka minä olen. Se kuvastaa minäkäsityksen jatkuvuutta ja pysyvyyttä. Identiteetti muodostuu ihmisen omakuvasta, rooleista ja toiminnasta. Yksilö haluaa suojella itseään epäonnistumisilta, koska ne uhkaavat hänen identiteettiään. Identiteetissä korostuvat erilaiset sosiaaliset tekijät, kuten työ ja perhe enemmän kuin muissa minäkäsityksen osa-alueissa. (Keltikangas-Järvinen 1994: 18.)

Minäkuva tarkoittaa ihmisen kokonaiskuvaa itsestään. Minäkuva voidaan jakaa reaali-minäkuvaan, ihanneminäkuvan ja normatiivisen minäkuvaan. Reaali-minäkuva tulee esiin sosiaalisissa vuorovaikutustilanteissa ja siihen sisältyy myös henkilökohtainen käsitys itsestään. Ihanneminäkuva kertoo siitä, millainen yksilö haluaisi olla. Se sisältää yksilön tavoittelemissa luonteenpiirteitä ja ominaisuuksia, joita hän haluaisi omata. Ihminen pyrkii saavuttamaan ihanneminänsä, koska haluaa kehittyä paremmaksi yksilöksi. Normatiivinen minäkuva on ajatus siitä, minkälaisena muut ihmiset näkevät minut tai minkälainen he haluaisivat minun olevan. Ympäristö asettaa yksilölle paineita muuttua tietynlaiseksi. (Aho 1997: 18-23, Keltikangas-Järvinen 1994: 99.)

Itsetunto tarkoittaa ihmisen minäkäsityksen positiivisuuden määrää. Se on yksilön sisällä oleva tunne siitä, että hän on hyvä ja arvokas. Ihminen luottaa itseensä ja arvostaa itseään heikkouksistaan huolimatta. Itsetunto vaikuttaa ihmisen toimintaan ja toiminnan seuraukset puolestaan vaikuttavat hänen itsetuntoonsa. Itseluottamuksen ja itsevarmuu-

dentunne saattaa ajoittain vaihdella onnistumisten ja pettymysten vaikutuksesta. (Keltikangas-Järvinen 1994: 17-23.)

Ihmisen kokemus itsetunnosta näyttäytyy usein mielialana. Onnellinen mieliala saa hänet tuntemaan itsensä arvokkaaksi ja osaavaksi. Matala itsetunto voimistaa ihmisen pahanolontunnetta. Hyvän itsetunnon omaava kokee vahvaa hallinnantunnetta ja uskoo voivansa vaikuttaa omaan elämäänsä. Itsetunto on yhteydessä myös ihmisen sosiaalisiin taitoihin. Heikko itsetunto vaikeuttaa sosiaalista kanssakäymistä. Itsetuntoa on pidetty koulumenestyksen yhtenä tärkeimpänä selittäjänä Itseluottamuksen avulla ihminen uskaltaa tarttua uusiin haasteisiin ja välttää alisuoriutumista. (Keltikangas-Järvinen 1994: 35-43.)

Merkittävä osa lapsen minäkäsityksestä muodostuu kehonkuvan pohjalta. Tyytyväisyys oman kehon kokoon vaikuttaa minäkäsitykseen positiivisesti. Esikouluiässä sukupuoliroolit vahvistuvat ja lapsi alkaa tiedostaa mitä pidetään hyväksyttävänä ja arvostettavana. Jo kuusivuotiaat lapset ovat tietoisia ulkonäköön liittyvistä ihanteista. Lapsi voi olla hyvinkin ankara itselleen ja herkkä huomaamaan itseensä kohdistuvan kritiikin. Esikouluikäisten lasten kohdalla olisikin erittäin tärkeää kiinnittää huomiota lapsen omanarvontunteen nostamiseen. (Parkkinen - Keskinen 2005: 74-77, 89-90.)

3.1.1 Vuorovaikutus ja minäkäsitys

Persoonallisuuden kehitys on vahvasti sidoksissa sosiaaliseen vuorovaikutukseen. Vuorovaikutuksen avulla lapsi oppii leikkimään, solmimaan ystävyysuhteita, neuvottelemaan ja tekemään kompromisseja. Sosiaalistuminen muokkaa lapsen käsitystä itsestään. Lapsen sosiaalinen kyvyttömyys voi johtaa siihen, että lapsi vetäytyy erilaisista vuorovaikutustilanteista tai yhteisö torjuu lapsen. Sosiaalinen eristyneisyys vaikuttaa lapsen minäkäsitykseen negatiivisesti. (Haapamäki - Kaipio - Uusitalo - Kuoksa 2000: 97; Parkkinen ym. 2005: 9-19.)

Kehityopsykologi Daniel Stern (1985) on kehittänyt teorian lapsen minän kehittymisestä. Sternin mukaan minäkokemukset rakentuvat vuorovaikutustilanteissa. Minä ja sen rajat erottavat ihmisen muusta ympäristöstä ja toisista ihmisistä. Stern on nimennyt kaksi minän tuntoon liittyvää puolta; tunto itsestä erillisenä integroituneena kehona ja tunto itsestä toimijana. (Kronqvist - Pulkkinen 2007: 107-109.)

Erillinen integroitunut keho viittaa fyysiseen tapaan tuntea ja kokea itsensä. Vauvalla on aistimuksia minästään jo ennen kuin hän osaa ilmaista itseään kielellisesti. Lapsi oppii tulkitsemaan ei-kielellistä maailmaa eleistä, ilmeistä ja toiminnasta. Tunto itsestä toimijana tulee esiin esimerkiksi silloin, kun lapsi itkee ja vanhempi reagoi lapsen itkuun. Toiminnasta aiheutuvat seuraukset rakentavat vahvasti lapsen minän tuntoa. Vauva alkaa toimia tavoitteellisesti ja ymmärtää toimintansa seuraukset. Kielen kehittymisen myötä lapsen tunto itsestään muuttuu. Sanoista tulee merkityksellinen osa vuorovaikutusta ja mahdollisuutta vaikuttaa ympäristöön. (Kronqvist - Pulkinen 2007: 107-109.)

Sternin (1985) mukaan kolmannen ja neljännen ikävuoden aikana lapselle kehittyy omaelämäkerrallinen muisti. Tämän avulla lapsi pystyy muodostamaan muistoja elämänsä eri vaiheista ja liittämään ne tiettyihin tilanteisiin. Hän osaa kertoa kuka hän on ja millaisessa ympäristössä elää. Kun lapsi muistelee, hän tulkitsee kokemuksiaan oman historiansa valossa ja antaa niille erilaisia merkityksiä. Kertominen rakentaa henkilökohtaista minähistoriaa ja vahvistaa tunnetta minän jatkuvuudesta (Kronqvist - Pulkinen 2007: 114-116.)

Kuuden ja seitsemännen ikävuoden aikana lapsi ymmärtää puheen merkityksen ja pystyy keskusteluissa ottamaan huomioon myös muiden näkökannan. Tässä iässä lapsi osaa käyttäytyä erilaisissa tilanteissa niiden vaatimalla tavalla ja asettautua erilaisiin rooleihin. Hän tuntee kuuluvansa ympäröivään sosiaaliseen yhteisöön. Ympäristön palaute vaikuttaa vahvasti lapsen minän kehitykseen. (Keltikangas-Järvinen 1994: 108.)

3.2 Voimaantuminen

Jokainen ihminen voimaantuu omalla tavallaan. Voimaantuminen on henkilökohtainen prosessi, joka lähtee ihmisestä itsestään. Se perustuu luottamukseen omista mahdollisuuksista saavuttaa itse asetut tavoitteet ja päämäärät. Toiselle ihmiselle ei voi antaa voimaa eikä toisen voimaantumisen voi päättää, mutta häntä voi auttaa voimaantumaan. Yksilöllisestä prosessista johtuen toinen henkilö ei voi arvioida toisen voimaantumista. Voimaantuneen ihmisen elämänhallinta ja hyvinvointi lisääntyvät sekä itsetunto paranee. Hän on löytänyt omat voimavaransa ja määrää itse itsensä. (Siitonen 1999: 14, 93, 117-118; Räsänen 2006: 13-14.)

Vaikka voimaantuminen on yksilöllistä, se on myös sosiaalinen ja vuorovaikutteinen prosessi. Siihen vaikuttavat muun muassa toimintaympäristö, toiset ihmiset, sosiaaliset

rakenteet sekä olosuhteet. Jossain tietyssä ympäristössä voimaantuminen voi olla todennäköisempää kuin toisessa. Voimaannuttavan toimintaympäristön edellytyksiä ovat muun muassa avoin ja turvallinen ilmapiiri, jossa henkilö kokee olevansa arvostettu. (Siitonen 1999: 117-118, 181.)

Vapaudella sekä itsemääräämis- ja päätösoikeudella on suuri merkitys ihmisen hyvinvointiin ja näin ne ovat myös oleellinen osa voimaantumisprosessia. On kuitenkin tärkeää kyetä arvioimaan oman valinnanvapauden todellisuutta ja hahmottamaan kenen tarkoitusperistä on kyse valinta- ja päätöstilanteissa. Vapaaehtoisuuteen pohjautuvat itsenäiset valinnat ja päätökset sekä omien päämäärien asettaminen edistävät voimaantumista. Joskus päämäärien saavuttaminen vaatii välipäämäärien asettamista, joiden saavuttaminen antaa lisää voimaa matkalla kohti lopullista päämäärää. (Siitonen 1999: 119-128; Räsänen 2006: 102.)

Onnistumisen kokemukset ovat erittäin tärkeitä voimaantumisen kannalta. Ne vaikuttavat positiivisesti ihmisen minäkuvaan, itsearvostuksen ja itsetunnon rakentumiseen sekä rohkeuteen tarttua uusiin haasteisiin. Onnistumisen tunnetta vahvistaa se, kun ihminen kokee olevansa arvostettu sekä hyväksytty ja häneen luotetaan. Turvallinen ympäristö vähentää epäonnistumisen pelkoa. Tällöin ihminen uskaltaa ennakkoluulottomammin kokeilla uusia asioita ja ottaa riskejä. Turvallisessa ympäristössä tapahtunut epäonnistuminen voi kääntyä ihmiselle myönteiseksi oppimiskokemuksesi. Kun ihminen kohtaa vaikeuksia tai epäonnistuu, on kannustavalla palautteella tärkeä rooli. (Siitonen 1999: 154-155.)

3.3 Valokuvaterapia

Valokuvaterapia perustuu katseen parantavaan vaikutukseen. Valokuvaterapiassa valokuvat ja valokuvaus tukevat terapialle asetettuja tavoitteita. Suomessa valokuvaterapia ei ole vakiintunut omaksi terapiamuodoksi, eikä valokuvaterapeutti ole virallisesti hyväksytty käsite. Valokuvaterapia koostuu erilaisista valokuvauksesta ja valokuvan käyttöön liittyvistä menetelmistä, joita terapeutit käyttävät eri teoreettisista lähtökohdista. Menetelmiä sovelletaan asiakkaiden tarpeiden ja terapeutin oman osaamisen mukaan. Myös sosiaali-, terveys- ja kasvatustieteiden ammattilaiset käyttävät valokuvaterapeuttisia menetelmiä ennaltaehkäisevässä, kuntouttavassa sekä ohjauksellisessa työssä. Valoku-

vaterapian käyttö on hyvin monipuolista ja siihen usein yhdistetään muita ilmaisullisia menetelmiä. Menetelmät jakaantuvat kolmeen kategoriaan, omaelämäkerrallisten ja symbolisten kuvien katselu sekä uusien kuvien ottaminen. Suomessa parhaiten tunnettu valokuvaterapeuttinen menetelmä on Miina Savolaisen kehittämä voimauttava valokuvaus. (Halkola 2009: 13, 15-19.)

Valokuvaterapiassa oleellista on kuvan lukeminen ja tulkinta. Kuvien arvo ei ole ensisijaisesti sen esittävyudessa, vaan sen tunnearvossa. Valokuvaterapiassa on hyvin yleistä aloittaa tutkimalla perhekuvia ja muita omasta henkilöhistoriasta kertovia kuvia. Asiakkaalta voidaan kysyä esimerkiksi mikä kuvissa on hänen mielestään totta ja mikä fiktiivistä. Näin kuvat toimivat siltana kertomaan asiakkaan suhteesta itseensä, perheenjäseniinsä ja perheen sisäisistä toimintamalleista. Frayer (Krauss&Frayer 1983) on listannut valokuvaterapian sovellustarkoituksia. Näitä ovat muun muassa emootioiden herättäminen, luovuuden ja itseilmaisun kannustaminen, muutoksen dokumentointi sekä sosialisointi. (Mannermaa 2000: 68-70.)

Valokuvan käyttö on melko uutta terapiatyöskentelyssä. Suomessa valokuvan systemaattinen käyttö terapiatyössä on alkanut vasta 1990-luvun lopulla ja kansainvälisesti 1970-luvun loppupuolella. Tosin ensimmäinen viittaus valokuvien käytöstä löytyy jo vuodelta 1856. Tuolloin englantilainen Diamond työskenteli psykiatrina ja huomasi, että valokuvien katselulla on merkitystä niin potilaille kuin henkilökunnalle. Photo Therapy Quartely Newsletter oli valokuvaterapian tiedotuslehti ja se ilmestyi ensimmäisen kerran 1977. Varsinaisia nykyisen valokuvaterapian uranuurtajia ovat David A. Krauss, Joel Walker ja Judy Weiser. Suomessa valokuvaterapian keulahahmo on Lauri Mannermaa. (Halkola 2009: 13-14.)

Judy Weiser erottaa valokuvaterapian ja terapeuttisen valokuvauksen. Valokuvaterapia on terapeutin ohjauksessa tapahtuvaa työskentelyä, jossa valokuvat ja valokuvaus tukevat terapeutin ja asiakkaan välistä vuorovaikutusta terapiaistuntojen aikana ja vahvistavat asiakkaan itsetuntemusta. Ne tuovat esille jo unohdettuja asioita, auttavat jäsentämään erilaisia tunnetiloja ja myös ilmaisemaan niitä. Terapeuttinen valokuvaus tarkoittaa itseohjautuvaa kuvallista ilmaisua, joka tapahtuu ilman ammatillista ohjausta. Terapeutista valokuvausta käytetään itseensä tutustumisen välineenä ja kantaa ottavissa taiteellisissa produksioissa. Sen tavoitteena on muun muassa itsetuntemuksen lisäänty-

minen ja sosiaalisten epäkohtien näkyväksi tekeminen. (Weiser 2001-2009; Halkola 2009: 18.)

Weiser jakaa valokuvaterapian viiteen osaan, jotka ovat asiakkaan ottamat kuvat, asiakkaasta otetut kuvat, omat kuvat, perhekuvat ja muut omaelämäkerralliset kokoelmat sekä kuvaprojektiot. Esimerkiksi asiakkaan ottamat kuvat kertovat aina jotakin hänen maailmankuvastaan, arvoista ja uskomuksista, jotka taas ovat yhteydessä hänen tunne maailmaansa, käytökseen ja kuvaan itsestä. Terapeutti kysyy kuvista tarkentavia kysymyksiä esimerkiksi miksi kuvat on otettu ja mitä ne kertovat asiakkaasta itsestään. Uusia kuvia otettaessa kuville annetaan jokin teema. Mahdollisia teemoja ovat tavallinen arkipäiväni, mikä tekee minut iloiseksi tai surulliseksi, menneisyyteni ja nykyisyyteni. (Halkola 2009:18; Weiser 2001-2009.)

4 KÄYTÄNNÖN SOVELLUKSET

4.1 Voimauttava valokuvaus

Voimauttava valokuvaus on Miina Savolaisen kehittämä valokuvaterapeuttinen menetelmä. Se pohjautuu sosiaalipedagogiseen viitekehykseen, jossa oleellista on voimaantuminen. (Halkola 2009: 16). Voimaantuminen on mahdollista vain tasavertaisessa, dialogisessa vuorovaikutuksessa, joka perustuu luottamukselliseen suhteeseen. Valokuvaukseen liittyy usein epätasa-arvoisuutta ja vallankäyttöä. Käytännössä tämä tarkoittaa, että kuvaajalla on valta kuvattavista ja luoda haluamansa tarina ja todellisuus kustakin tilanteesta. Voimauttavassa valokuvauksessa valta on käänteisesti kuvattavalla ja asiakkaalla. Näin hänestä tulee omaan elämäänsä aktiivisesti osallistuva subjekti. Menetelmässä tärkeää on asiakkaan kuulluksi ja nähdyksi tuleminen. (Savolainen 2009: 212-214, 218.)

Savolainen työskenteli Hyvösen lastenkodissa. Lastenkodissa asui silloin kymmenen tyttöä, joilla oli paljon minäkäsitystä hajottavia kokemuksia. Tyttöjen oli vaikea käsitellä vaikeita kokemuksiaan puhumalla ja tarvitsivat muita keinoja ilmaista itseään. Tästä tarpeesta kehittyi Maailman ihanin tyttö -valokuvaprojekti, josta myöhemmin muotoutui voimauttavan valokuvan menetelmä. Voimauttavaa valokuvausta voi soveltaa eriikäisten asiakkaitten kanssa ja se sopii sekä yksilö- että perhetyöhön. Menetelmä on ollut myös suosittu työyhteisöjen voimaannuttamisessa. Voimauttava valokuvaus auttaa

ja tukee prosessiin osallistuvia henkilöitä löytämään itsestään ja toisista vahvuuksia, hyvää ja arvokasta. Se auttaa myös hahmottamaan tunnetiloja tai ihmisten välisiä suhteita. (Savolainen 2008: 145-147; Savolainen 2009: 211.)

Valokuvausprosessi on luova tapahtuma eikä tulosta voi etukäteen määritellä. Tästä huolimatta valokuvaus on tavoitteellista. Voimauttavassa valokuvauksessa on aina päämääränä löytää omasta elämästä merkityksellisiä asioita ja tehdä ne näkyväksi. Tavoitteena on myös nähdä itsessä ja toisissa hyvää, arvokasta ja kaunista. Tämä luo pohjaa paremmalle elämänhallinnalle ja rohkaisee vastuulliseen elämään. Jotta ihminen pystyy olemaan oman elämänsä subjekti, eli päähenkilö, hänellä tulee olla eheä kuva omasta elämästään. Valokuvat auttavat jäsentämään omaa elämän historiaa ja ovat siten tärkeitä oman identiteetin vahvistamisessa (Savolainen 2008: 168). Voimauttava valokuvaus on jaoteltu neljään osa-alueeseen: albumivalokuvat, valokuvaustilanteen vuorovaikutus, oma kuva ja arjen kuvaaminen. (Savolainen 2009: 217).

4.1.1 Oma kuva

Omakuvien tavoitteena on tutustuminen itseensä. Omakuvilla tarkoitetaan kaikkea kuvamateriaalia, myös symbolisia omakuvia, jotka ilmentävät henkilön omaa näkemystä itsestä. Omakuvaprosessi voi olla Savolaisen Maailman ihanin tyttö -projektin tapainen alusta asti voimaannuttavasti suunniteltu prosessi tai työskentelyssä voi käyttää valmiita kuvamateriaalia. Tärkeää omakuvatyöskentelyssä on, että kuvatulla henkilöllä on valta hyväksyä tai hyljätä hänestä otetut kuvat. (Savolainen 2009:220.)

Useimmille meistä on vaikeaa arvostaa itsestä otettua kuvaa. Kuvasta löytyy vikoja ja itseä kohtaan ollaan hyvin kriittisiä. Tämä kuvastaa suhtautumista itseän ja tärkeää olisi sikin, että omakuva-työssä henkilö oppisi näkemään itsensä hyvänä ja hyväksyttävänä eli katsomaan itseään lempeämmin. Elämän vajavaisuudet ja hajottavat kokemukset ovat totta, mutta se ei ole koko totuus. Valokuva ilmentää myös ihmisessä olevaa ehjää, hyvää ja kaunista todellisuutta. Päämääränä on, että kuvattava löytää valokuvan avulla vahvuuksia ja arvokasta itsestään. (Savolainen 2008: 154-155.)

Kuvaajan hyväksyvät katseet ja rohkaiseva palaute antavat onnistumisen kokemuksia ja uskoa itsessä olevaan kauniiseen. Kun omakuvia katsotaan useaan kertaan, kuvattava alkaa tottua omaan kuvaansa ja vähitellen hyväksyy sen mitä näkee. Omakuvan hyväk-

syminen toimii siltana itsensä hyväksymiselle. Kun omakuviin liitetään rooliasut, ne saattavat helpottaa oman kuvan katsomista ja sen reflektointia. (Savolainen 2004: 135-138; Savolainen 2008: 154-155.)

Nykyisin elämme hyvin kuvallisessa maailmassa ja median tuomat kuvat ovat jatkuvasti läsnä arjessa. Median luoma kuva kauniista, ihailtavasta ja arvostetusta voi olla hyvin epätodellinen. Kun lapselle annetaan kamera, hänelle annetaan samalla tilaisuus rakentaa todellisempaa ja oman näköisempää maailmaa. Omat kuvat katkaisevat ulkopuolelta tulevat ihanteet ja antavat ihmiselle tilaisuuden tutustua todelliseen minään. Kuvilla on näin myös valta luoda todellisuutta. Tämä on ainutlaatuinen mahdollisuus. (Mäkiranta 2006: 63-64.)

4.1.2 Albumivalokuvat

Valokuvat elämän varrelta kertovat henkilön yksilöllisestä historiasta. Ne kertovat henkilön suhteesta itseensä, perheen välisistä suhteista ja toimintakulttuurista. Perheen otettamia kuvia tutkittaessa nähdään mitkä asiat ovat olleet tärkeitä ja muistamisen arvoisia. Onko joku tietty perheenjäsen aina kameran takana ja kuvataanko yhtä perheenjäsentä enemmän kuin muita? Mielenkiintoista on myös tarkastella, mitkä valokuvat on valittu perhealbumiin ja mitkä on jätetty pois. Onko albumissa kuvia vain juhlista tai lomamatkoilta, vai onko myös normaalista arkipäivästä otetut kuvat otettu mukaan? (Savolainen 2004: 140; Savolainen 2009: 213.)

Se mitä vanhemmat kertovat kuvista vaikuttaa lapsen identiteetin kehitykseen. Hän saa kuvien kautta käsityksen millaiseen perheeseen hän on syntynyt, ketä muita sukulaisia hänellä on ja miten eri perheenjäsenet ja sukulaiset liittyvät toisiinsa. Kuvista ja niistä kerrotuista tarinoista lapsi oppii mitä hänen perheensä pitää arvokkaana. Ne kertovat myös millaisena toiset näkevät hänet tai millaisen he haluavat lapsen olevan. Jos perheessä valokuva on ollut vallanväline esimerkiksi niin, että on haluttu antaa ulkopuolelle valheellinen kuva perheonnesta, voi tarina olla aivan päinvastainen kuin mitä ulkopuolisen silmään ensiksi näyttää. (Savolainen 2009: 213, 217-218.)

Albumin tarina muotoutuu sen kokoojan näköiseksi. Tärkeää menetelmässä onkin, että henkilö saa itse rakentaa oman elämänsä tarinaa. Hän saa itse valita omaan albumiinsa hänelle merkitykselliset kuvat, jotka ovat yhtenäisiä hänen muistojensa ja kokemuksien-

sa kanssa. Albumikuvat ovat myös materiaalia myöhempää itsetutkistelua varten. Aikuiseksi kasvettuaan henkilö voi tutkistella kuvien avulla eri puolia itsestään eri elämän vaiheissa ja ikäkausina. Kun lapsena otettuja kuvia katsoo aikuisena, niistä nousee muistikuvia omasta lapsuudesta ja miten silloin näki ja koki itsensä. Näitä muistoja voi verrata nykyiseen käsitykseen itsestään. Onko kuva muuttunut vai heijastuuko omassa käytöksessä vielä lapsuuden aikaisia malleja? (Savolainen 2009: 217-218; Mäkiranta 2006: 62.)

4.1.3 Valokuvaustilanteen vuorovaikutus

Voimauttavassa valokuvauksessa on tärkeää käydä valokuvausprosessi itse läpi ennen kuin voi käyttää sitä asiakkaiden kanssa. Työntekijän on tärkeää itse voimaantua, jotta voi olla tukemassa asiakasta voimaantumisprosessissa. Samalla oma kokemus kuvattavana olemisesta, kuvien katselemisesta ja niiden tulkinnasta tuo työntekijälle oikeanlaisia herkkyyttä asiakasta kohtaan. Valokuvaprosessista tulee dialoginen ja vastavuoroinen ja lisää keskinäistä luottamusta. Voimauttavassa valokuvauksessa oleellista on lapsen tai asiakkaan itsemääräämisoikeus. Työntekijän on varottava tulkitsemasta kuvaa ja kuunneltava mitä kuvan omistaja siitä kertoo. (Savolainen 2009: 211-212.)

Voimauttavassa valokuvauksessa normaalit valokuvaukseen liittyvät roolit ovat monesti käänteisiä. Esimerkiksi niin, että kamera annetaan henkilölle, jolla normaalisti on vähemmän valtaa. Kun vanhemmat ovat pienten lastensa kuvattavana, tapahtuma voi olla molemmin puolin hyvin häkellyttävä, mutta myös voimaannuttava. Lapsi saa kokemuksen, että hänen mielipiteensä on arvokas ja vanhempi taas joutuu uudella tavalla pysähtymään ja keskittymään lapseensa. Lapsesta otetut kuvat hänen ehdoillaan, taas auttavat aikuista tutustumaan lapseensa lapsen näkökulmasta. (Savolainen 2004: 131; Savolainen 2009: 219.)

Jotta voimaantuminen on mahdollista, myös vuorovaikutuksen tulee olla aitoa ja vastavuoroista. Kuvaaja on aidosti läsnä kuvaustilanteessa ja syventyy kuvattavan kuuntelemiseen. Voimaantuminen on jokaisen henkilökohtainen matka, jota voidaan olla auttamassa ja tukemassa. Kuvaaja voi tukea henkilön näkemystä itsestä katsomalla kuvattavaa rohkaisevasti ja antamalla hänelle kuvista positiivista palautetta. Kuvaaja voi myös vaikuttaa kuvaustilanteeseen niin, että tilanne on mahdollisimman rento, turvallinen ja innostava. (Savolainen 2008: 169, Savolainen 2009: 219.)

4.1.4 Arjen kuvaaminen

Ihmisten arki on heidän elämänsä todellisuutta. Usein tämä todellisuus on kuitenkin jäänyt kuvaamatta. Myös ihmiselämän vaikeista kokemuksista löytyy harvoin kuvallista dokumenttia. Oman arjen kuvaaminen voi olla silmiä avaava kokemus. Se auttaa hahmottamaan omaa roolia elämänsä toimijana ja näkemään esimerkiksi läheisensä tai työyhteisönsä uusin silmin. Se on myös väline kertoa toiselle millaista on hänen arkensa. Arjen kuvaamisen mallia on käytetty paljon myös työyhteisöissä ryhmädynamiikan ja oman ammatti-identiteetin vahvistamisessa. (Savolainen 2009: 214, 222.)

Arjen kuvaamisessa kuvamateriaali rakentuu yksilölle tai yhteisölle merkityksellisten teemojen ympärille. Teema voi koskea esimerkiksi perhetapahtumia, kuten avioeroa tai lapsen syntymää. Yksilö voi kuvata myös omia tunnetilojaan esimerkiksi masennuksen kanssa kamppaillessaan. Työyhteisössä kuvat vahvistavat muun muassa reflektointia työtöitä. Arjen kuvilla pyritään jäsentämään omaa elämää koskevia ja merkityksellisiä asioita ja hahmottamaan niihin liittyviä tunnetiloja. Ne auttavat myös löytämään vaikeankin elämäntilanteen keskellä oman elämän voimavaroja, jotka pyritään siirtämään yksilön arjen käytäntöihin. (Savolainen 2009: 222.)

4.2 Sadutus

Sadutus on suomalaisen Monika Riihelän kehittämä menetelmä, jonka avulla ajatukset voidaan muokata tarinaksi. Sadutuksessa lasta tai lapsiryhmää kehoitetaan kertomaan itse keksitty kertomus, joka kirjataan ylös ja luetaan sadutettavalle. Sadutuksen tarkoituksena ei ensisijaisesti ole opettaa lapselle itsensä ilmaisua. Sadutus on vastavuoroista kuuntelua, kerrontaa ja toisen ajatusten vakavasti ottamista sekä yhdessä tekemistä. Sadutus tuo esiin piilossa olevan lasten oman kulttuurin. (Karlsson 2003: 10-11.)

Sadutus-menetelmässä lapselle sanotaan: ”Kerro satu, sellainen kuin itse haluat. Kirjaan sen juuri niin kuin sen minulle kerrot. Lopuksi luen tarinasi, ja voit muuttaa tai korjata sitä, mikäli haluat.” Kun lapsi kertoo tarinan, aikuinen kirjaa sen ylös sana sanalta. Samalla hän osoittaa ilmeillään kuuntelevansa kertomusta. Lopuksi aikuinen lukee kertomuksen ja lapsi voi halutessaan muuttaa sitä. Sadutettava voi olla lapsen lisäksi myös nuori, aikuinen tai vanhus. Sadutusta voi soveltaa kertomisen lisäksi myös muihin ilmaisutapoihin, kuten musiikkiin ja liikuntaan. (Karlsson 2003: 10-13, 44.)

Perussadutus on lapsen tarinan kirjaamista ylös ilman annettua aihetta, arviointia tai tulkintaa. Aihesadutuksessa sadutetaan yhdessä sovitusta aiheesta. Kertoja tekee itse aloitteen siitä, mistä hän haluaa kertoa. Sadutusdokumentoinnissa saduttaja kirjaa lasten nähden heidän leikkinsä ja keskustelunsa. Lopuksi teksti luetaan ääneen, jolloin lapset voivat palata menneisiin ajatuksiinsa ja selittää tai korjata dokumentoitua tekstiä. (Karlsson 2003: 10-13.)

Lasten ei tarvitse olla entuudestaan tuttuja, vaan saduttaa voi myös täysin vieraita lapsia. Lapselle on tärkeää saada tehdä itse, vaikuttaa ja tulla arvostetuksi. Se innostaa ja vahvistaa luottamusta omiin näkemyksiin. Sadustilanteessa lapsi saa itse päättää mistä hän haluaa kertoa ja kenelle sadun saa lukea. Lasten mielestä on usein tärkeää, että muut kuuntelevat heidän kertomustaan. Sadun lukeminen ääneen lisää yhteisöllisyyttä. (Karlsson 2003: 44-45, 53.)

Saduttamiseen ei tarvita erillistä huonetta tai paikkaa vaan sitä voi tehdä missä vain. Lapsia voi saduttaa kahden kesken tai ryhmässä. Jos lapsi ei halua kertoa satua, se voi johtua siitä, ettei hän tiedä mitä sadutus on. Lapsi voi ajatella että hänen täytyisi osata ulkoa jokin yleisesti tunnettu satu. Lapsi voi myös kokea, ettei osaa kertoa tarinaa. Ajan myötä useimmat lapset kuitenkin innostuvat sadutuksesta. (Karlsson 2003: 69-72.)

Sadutuksen lähtökohtana on antaa puheenvuoro kertojalle, sillä jokaisella ihmisellä on jotakin kerrottavaa. Sadutus muuttaa hiljaisen tiedon näkyväksi. Sadutuksessa ei pyritä tiettyyn lopputulokseen eikä satua arvostella tai arvioida vaan se hyväksytään sellaisenaan. Sadun kautta ei tulkita kertojaa, hänen persoonallisuuttaan tai ongelmiaan. Tämän sijaan kuunnellaan, mitä kertoja haluaa kertoa. Saduttamisen on todettu vahvistavan lapsen itsetuntoa. Lasten yksilöllisyys tulee hyvin esille tarinoita kertoessa. Lapsen usko itseensä ja omiin kykyihinsä kasvaa sadutuksen myötä. (Karlsson 2003: 116-117, 133.)

5 TYÖMME TAVOITTEET

Esikouluikäinen on minäkäsityksen suhteen herkässä vaiheessa. Hän muokkaa kuvaa itsestään ympäristönsä kautta ja on erittäin altis itseään kohtaan suunnatulle kritiikille. Lapsen tulisi saada kokea, että hänen kehonsa hyväksytään sellaisena kuin se on. Kas-

vattajalla on tässä tehtävässä tärkeä osuus ja hänen suhtautumisensa lapseen muokkaa merkittävästi lapsen käsitystä itsestään. Kun lapsen minäkuva on myönteinen, hänellä on myös valmiuksia solmia ystävyysuhteita ja integroitua sosiaaliseen ympäristöönsä. Terve minäkäsitys luo perustaa myös muiden taitojen oppimisille. (Furman 1999: 199, 202; Leppänen ym. 2005: 85-87.)

Valokuvaprojektimme tavoitteena on tukea lapsen minäkäsitystä. Saimme kimmokkeen valokuvaprojektiimme voimauttavasta valokuvauksesta. Kuka minä olen? - kansio antaa lapselle mahdollisuuden ilmaista hänelle tärkeitä ajatuksia ja tunteita. Kansion avulla hän voi rakentaa itselleen merkityksellistä todellisuutta. Kansiota kootessa lapsi on oman elämänsä subjekti ja kokee olevansa tärkeä ja ainutlaatuinen sekä hyväksytty ryhmänsä jäsen. Myöhemmässä iässä kuvat lapsuudesta ovat tärkeitä muistoja, jotka auttavat henkilöä rakentamaan ehyempää käsitystä itsestään. Kun tietää mistä on tullut, on helpompi suunnata eteenpäin (Ulkuniemi 2006: 44; Halkola 2009: 218-219.)

Toisena tavoitteenamme on tuoda päiväkoti Havukkaan uusi lasta yksilöllisesti huomioiva ja voimaannuttava työkalu. Tässä työkalussa yhdistyvät valokuva ja sadutus. Valokuvaprojektimme tukee varhaiskasvatuksen tavoitetta edistää lapsen hyvinvointia. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden mukaan hyvinvoinnin edistämiseksi keskeisenä asiana on jokaisen lapsen yksilöllisyyden kunnioitus. Lapsen myönteistä minäkäsitystä, ilmaisu- ja vuorovaikutustaitoja, itsenäistä toimintakykyä sekä ajattelun kehittymistä voidaan edistää hyvällä hoidon, kasvatuksen ja opetuksen kokonaisuudella. (Stakes 2005: 13-16; Helsingin varhaiskasvatussuunnitelma 2007: 7.)

Opinnäytetyömme painottuu yksilön vahvistamiseen, jolla on yhteys koko esikoulu-ryhmän ja sen ryhmädynamiikan vahvistamiseen. Työmme tarkoitus on vastata nyky-päivän haasteeseen antaa lapselle keinoja terveen itsetunnon rakennukseksi hyvin moniarvoisen ja usein epärealististen ihannekuvien maailmassa. (Schulman 2003: 90)

6 TOIMINTATUOKIOIDEN SUUNNITTELU JA TOTEUTUS

6.1 Tausta

Opinnäytetyöprosessimme alkoi syksyllä 2008. Meitä kiinnosti aluksi lasten leikkitoiminnan kehittäminen. Tutustuimme VKK-Metro hankkeessa oleviin eri päiväkotien

kehitystehtäviin. Päiväkoti Havukassa haluttiin kehittää esikoululaisten leikkitoimintaa. Tapasimme molempien esikouluryhmien lastentarhanopettajat ja he kertoivat tarvitsevana tukea heikosti leikkiin osallistuvien lasten tukemisessa. Ohjaava opettajamme suositteli teatterileikkimenetelmän käyttöä, mutta emme löytäneet siihen liittyvää kirjallisuutta emmekä kokeneet sitä täysin omaksemme. Ryhmämme jäsen suoritti voimauttavaan valokuvaukseen liittyvän valinnaiskurssin, josta syntyi idea kehittää oma valokuvaprojekti. Valokuvaprojektimme toteutusmuodoksi kehkeytyi Kuka minä olen? -kansion tekeminen päiväkotia Havukan esikouluryhmässä.

Toiminnallinen opinnäytetyö vaatii avoimuutta uusille ajatuksille. Alkuperäinen suunnitelma saattaa muuttua radikaalisti prosessin aikana. (Vilkka - Airaksinen 2003: 155.) Työmme ensimmäinen tavoite oli tukea esikoululaisten ryhmäytymistä ja osallisuutta. Suunniteluseminaarissa saimme ohjausta fokusoida työtämme enemmän lapsen minäkäsitystä tukevaksi. Työmme sai uuden suunnan ja tavoitteeksi muodostui esikoululaisten minäkäsityksen vahvistaminen sekä uuden työkalun tuominen päiväkotia Havukkaan. Kuka minä olen? -kansion työstämisen on tarkoitus olla koko esikoulun ajan kestävä prosessi, jonka vuoksi siirsimme toimintatuokiot syksylle. Oltuamme yhteydessä päiväkotia, päiväkodin johtajan mielestä valokuvaprojektimme sopi hyvin varhaiskasvatussuunnitelmaan. Miettiessämme lapsilähtöistä tapaa kuvien käsittelyyn, päädyimme sadutukseen. Valokuvausprojektimme, johon liitimme sadutuksen, oli esikoululaisia osallistava ja voimaannuttava.

6.2 Toimintatuokioiden valmistelu

Aluksi pohdimme resurssikysymyksiä. Mietimme kuinka monta kameraa tarvitsemme ja mistä saamme ne käyttöömme. Lisäksi pohdimme missä tulostamme valokuvat ja minkälaiselle paperille. Selvitimme millaisia askarteluvälineitä ja -materiaaleja päiväkodista löytyy, joita voimme hyödyntää Kuka minä olen? -kansioiden askartelussa. Päätimme, että on yksinkertaisinta käyttää meidän omia kameroitamme. Tiedämme miten ne toimivat ja yksi kamera jokaiseen pienryhmään on riittävä määrä. Ryhmän ohjaaminen on myös helpompaa, kun jokaisella lapsella ei ole omaa kameraa. Kuvat tulostamme koulun väritulostimella ja tulostuspaperit hankimme itse. Tuokiot toteutamme syyskuun aikana.

Elokuussa lähetämme päiväkotiin infokirjeen, jossa kerromme opinnäytetyöstämme sekä voimauttavasta valokuvauksesta. Olemme tehneet vanhemmille jaettavan lupalapun (liite 1). Pyydämme vanhemmilta lapselle luvan osallistua projektiimme sekä kysymme saammeko liittää opinnäytetyöhömmme sellaisia kuvia lapsista, joissa heidän kasvonsa eivät näy. Myöhemmin teemme vielä vanhemmille jaettavaksi lapun, jolla pyydämme heitä tuomaan esikouluun valokuvia lapsen perheestä, kodista tai harrastuksesta.

Kun päiväkodista vahvistettiin, että projektiin osallistuu 14 lasta, päätimme työskennellä kolmessa pienryhmässä. Tällöin ryhmätyöskentelytilanteet ovat rauhallisempia ja voimme ottaa lapset paremmin huomioon yksilöinä kuin koko ryhmän kanssa työskennellessä. Laadimme yhdessä selkeän ja yksityiskohtaisen suunnitelman jokaisesta tuokiosta (liite 2). Lisäksi keskustelemme vielä keskenämme ennen tuokioita niiden sisällöstä ja etenemisestä, jotta etenemme kaikissa kolmessa pienryhmässä mahdollisimman yhdenmukaisesti.

6.3 Omakuva 14.9.2009

Saavuimme päiväkotiin tuntia ennen aloitusta. Esikouluryhmän lastentarhanopettaja ja lastenhoitaja eivät olleet paikalla, mutta toisen esikouluryhmän opettaja ohjasi meitä alkuun ja esitteli meidät lapsiryhmälle. Ensimmäinen kerta muodostui tutustumisleikistä ja oman kuvan ottamisesta. Yhteisessä aloituksessa kerroimme keitä olemme ja mitä tulemme tekemään lasten kanssa. Jaoimme lapset kolmeen pienryhmään. Meillä jokaisella oli mukana omat kameramme, joita käytimme myös tutustumisleikissä. Yhteisen aloituksen jälkeen jakauduimme eri tiloihin pienryhmittäin. Pyrimme valitsemaan tilat, joissa saisi otettua erilaisia kuvia. Aluksi toteutimme tutustumisleikin kameran avulla. Olimme valmistaneet kuusi kysymystä, joihin sekä ryhmän ohjaajat että lapset vastasivat. Tutustumisleikissä kysyttiin yksi kysymys kerrallaan kierrättäen samalla kameraa henkilöltä toiselle. Se jolla kamera oli, vastasi kysymykseen. Tällä tavalla lapset pääsivät orientoitumaan valokuvaukseen sekä tutustumaan kameraan, jota he tulevat käyttämään myöhemmin.

Kysymykset osoittautuivat hyviksi välineiksi tutustua toisiimme. Keskustelua syntyi spontaanisti ja lasten vastaukset olivat hyvin erilaisia. Vastatessaan muutamat lapset kertoivat lomamatkoistaan tai mitä tiettyä peliä he olivat pelanneet. Näistä vastauksista toiset lapset saivat uusia ajatuksia ja keskustelu rönseyli välillä runsaastikin. Ajan puut-

teen vuoksi keskustelua täytyi välillä hillitä. Tunnelma rentoutui leikin myötä, jonka jälkeen oli hyvä aloittaa omien kuvien ottaminen lapsista. Omat kuvat otimme yksitellen. Kun jokaisesta pienryhmästä yksi lapsista oli kuvattavana, toiset lapset leikkivät lastentarhanopettajan valvonnassa. Tämä osoittautui melko huonoksi ratkaisuksi, koska lastentarhanopettaja ja lastenhoitaja eivät olleet paikalla yhteisessä aloituksessa, emmekä olleet siksi voineet keskustella tuokion kulusta heidän kanssaan etukäteen.

Omia kuvia (kuvio 1) otettaessa lapset olivat aluksi hieman jännittyneitä. Yritimme luoda rennon tunnelman rohkaisevalla ja positiivisella kommunikaatiolla. Kerroimme lapsille, että heistä otetaan kolme sellaista kuvaa kuin he itse itsestään haluavat otettavan. Kysyimme myös olivatko lapset olleet paljon kuvattavana. Ensin lapset saivat valita missä kohtaa huonetta he halusivat tulla kuvatuiksi. Ihanteellisinta olisi ollut, että lapset olisivat voineet valita minkä tahansa paikan päiväkodista. Kuvanottohetkellä kysyimme vielä missä asennossa lapset haluavat olla, miten päin he haluavat kuvan ja mitä muuta taustalla tulisi näkyä. Ylimääräistä rekvisiittaa emme tarjonneet lapsille. Vain kaksi lasta esitti toiveita, joita ei valitettavasti voitu toteuttaa. Yksi lapsista olisi halunnut kuvan hampurilaisen kanssa ja toinen lelun kanssa, joka oli kotona.

KUVIO 1. Oma kuva. (Päiväkohti Havukka 2009).

Lapset olivat häkeltyneitä huomiosta, jota he saivat. Osa lapsista kertoi, että heistä oli otettu paljon kuvia, kun taas toisia ei ollut kuvattu paljon. Lasten persoonallisuus tuli hyvin esille kuvaustilanteessa. Toiset halusivat olla kaikissa kolmessa kuvassa samassa kohdassa ja samassa asennossa. Toiset taas halusivat mennä eri paikkoihin ja eri asentoihin. Muutamien lasten oli vaikea päättää millaisen kuvan he haluavat. Muutamien apukysymysten avulla jokainen pystyi kertomaan millaisen kuvan haluaa. Muutamilla lapsilla kankeasta alusta huolimatta syntyi runsaasti ideoita. Yllättävää mielestämme oli se, kuinka tarkasti lapset kertoivat mitä he haluavat kuvaan. Muutama lapsi kertoi selkeästi, että nyt hän haluaa kuvaan vain kasvot ja nyt sitten koko vartalon.

Omien kuvien ottamisen jälkeen kokoonnuimme yhteiseen lopetukseen, jossa kysyimme lasten mielipiteitä ja tunteita ensimmäisestä kerrasta. Kaikilla oli ollut kivaa ja

muutamia lapsia oli jännittänyt. Lapset kertoivat, että erityisen kivaa oli ollut se, että sai itse valita miten kuvassa oli. Lastentarhanopettaja huomautti aloituksista ja lopetuksista, että voisimme suunnitella ne paremmin. Tästä olimme samaa mieltä.

6.4 Sadutusta omista kuvista 15.9.2009

Tällä kerralla lastentarhanopettaja oli ajatellut, että aloitamme tuokiomme aamupiirillä. Olimme kuitenkin ymmärtäneet, että hän vetää aamupiirin ja meidän osuutemme alkaisi sen jälkeen. Meidän tuokiosuunnitelmaamme tuli viime hetken muutoksia. Meidän tarkoituksenamme oli tehdä kansioita ja saduttaa lapsia pienryhmissä, mutta tilojen puutteen vuoksi jouduimme miettimään tuokion uusiksi. Näistä seikoista johtuen tuokion alku oli aika kaoottinen. Lapset olivat kärsivällisiä eivätkä hämmentyneet aikuisten kommunikaatio-ongelmista.

Aluksi selitimme lapsille, mitä aiomme tehdä tänään ja jaoimme heidät omiin pienryhmiinsä. Lapset muistivat hyvin mihin ryhmiin kuuluivat. Sen sijaan, että olisimme menneet pienryhmissä eri huoneisiin, jäimme kaikki esikouluryhmän omaan huoneeseen. Huoneessa oli kolme pöytää, joten jokainen ryhmä sai oman pöydän. Aloitimme oman kuvan piirtämisestä. Jokaiselle lapselle jaettiin valkoinen paperi, jolle he saivat piirtää oman kuvansa. Tällä välin kaksi meistä sadutti erillisissä tiloissa yhtä oman pienryhmänsä lasta kerrallaan. Yksi meistä ohjasi lapsia kansion ensimmäisten sivujen tekemisessä yhdessä lastentarhanopettajan kanssa. Kun lapset saivat piirustuksensa valmiiksi, he saivat valita mieleisensä värisen paperin, jolle he liimasivat omat vastauksensa tutustumisleikin kysymyksiin. Olimme kirjoittaneet lasten vastaukset puhtaaksi heidän lempiväreillään. Kun vastaukset oli liimattu, lapset saivat piirtää samalle sivulle lempieläimensä ja muita vastauksiinsa liittyviä kuvia. Tämä sivu toimii Kuka minä olen? -kansion johdantona.

Sadutuksessa lapset valitsivat kuvat, jotka haluavat liittää kansioonsa sekä kuvan, josta halusivat kertoa tarinan. Jotkut halusivat liimata kansioihinsa kaikki kuvat, mutta toiset vain yhden. Lapsia pyydettiin kertomaan juuri sellainen tarina kuin he itse haluavat välittämistään kuvista. Valmis tarina luettiin lapselle ääneen ja hänellä oli vielä mahdollisuus korjata tarinaa. Sadutus omasta kuvasta tuntui lapsista vaikealta. Moni heistä kertoi ja kuvaili mitä kuvassa on. Joihinkin tarinoihin tuli mukaan vahvoja tunteita, kuten pelkoa tai tylsistymistä. Jotkut lapsista ymmärsivät heti mistä sadutuksessa on kyse ja al-

koivat kertoa tarinaa reippaasti ja ujostelematta. Toiset taas olivat arkoja, ja heillä kesti kauan ennen kuin he saivat sanottua kuvasta mitään. Havaintojemme mukaan itse valokuvaus ja kuvattavana oleminen oli lapsista mieluisampi kokemus kuin saduttaminen.

Tunnin jaksotus oli hieman ongelmallista. Lapset, jotka eivät olleet vielä käyneet sadutuksessa ja olivat tehneet johdantosivun valmiiksi, joutuivat odottamaan omaa sadutusvuoroaan. Lapset jaksoivat kuitenkin odottaa eikä kukaan lähtenyt hyppimään tai riehumaan luokassa. He seurailivat toistensa työskentelyä ja vaikuttivat todella innostuneilta työstä. Lasten sivujen ja sadutusten valmistuttua jokainen lapsi sai valita mieleisensä kuvan, jonka hän esitteli muulle ryhmälle yhteisessä lopetuksessa. Yksi lapsista ei ollut ollut edellisellä kerralla mukana, joten hän esitteli piirtämänsä kuvan. Lapset kertoivat miksi he olivat valinneet juuri kyseisen kuvan ja mikä teki kuvasta kivan. Tuimme lasten kerrontaa tarkentavilla avoimilla kysymyksillä. Lopuksi kerroimme lapsille mitä teemme seuraavalla kerralla.

6.5 Lempipaikkani esikoulussa 23.9.2009

Kolmannen tuokion valokuvausaiheena oli lempipaikkani esikoulussa. Jokainen lapsi sai itse ottaa valokuvan lempipaikastaan sekä sisällä että ulkona. (Kuvio 2.) Sadeilman varalle olimme suunnitelleet toisen sisäkuvausaiheen, mutta aurinko paistoi ja pystyimme toteuttamaan ulkokuvausaiheen. Tuokion aluksi pidimme yhteisen aloituksen, jonka aikana esittelimme lapsille Kuka minä olen? -mallikansion. Näin lapset saivat paremman käsityksen siitä, millaista kansiota he ovat työstimässä. Tämän jälkeen jaokaudimme omiin pienryhmiimme.

KUVIO 2. Lapsi kuvaamaassa lempipaikkaansa ulkona. (Päiväkoti Havukka 2009).

Lapset saivat miettiä omat lempipaikkansa sisällä, opastimme heitä kameran käytössä ja lopuksi lapset saivat valita mieleisensä värisen kartongin myöhemmin askarreltavia Kuka minä olen? -kansion kansi varten. Liikuimme pienryhmissä kuvaamassa sisäkuvat.

Lapset saivat ottaa juuri sellaisen kuvan juuri siitä paikasta kuin he itse halusivat. (Kuvio 3.)

KUVIO 3. Keittiö: ”Saa erilaisia ruokia, ilman tietoa, ettei tiedä mitä aina saa.” (Päiväkoti Havukka 2009).

Tämän jälkeen kysyimme lapsilta heidän lempipaikkansa ulkona. Yhdessä ryhmässä lapset alkoivat olla hieman levottomia, joten ryhmän ohjaaja pyysi lapsia yksitellen kuiskaamaan hänelle heidän lempipaikkansa ja lähetti lapset yksitellen wc:n kautta pukemaan ulkovaatteet. Muissa ryhmissä ulkolempipaikat käytiin läpi yhteisessä kyselyringissä.

KUVIO 4. Puu: ”Haluan katsoa tippuuko puusta pihkaa.” (Päiväkoti Havukka 2009).

Kysyimme lapsilta, mikä teki heidän valitsemistaan paikoista lempipaikkoja. (Kuvio 4, kuvio 5.) Yksi lapsi kertoi, pitävänsä legopaikasta, koska siellä voi rakennella. Toinen lapsi sanoi keinun olevan hänen lempipaikkansa, koska se menee niin kovaa, kun antaa jaloilla vauhtia ja sitten se menee todella kovaa. Korkea puu päiväkodin pihalla oli yh-

den lapsen lempipaikka, koska hän tykkää katsella oravien juoksentelua ja hyppimistä oksalta toiselle.

Kiersimme edelleen pienryhmissä ottamassa ulkokuvat. Tuokion päätteeksi keräsimme vielä kaikki pienryhmät yhteen ryhmäkuvaa varten. Ryhmäkuvassa lapset saivat ottaa sellaisen ilmeen ja asennon kuin he itse halusivat. Lopuksi kysyimme lapsilta vielä kommentteja tuokiosta.

Tuokio oli erilainen verrattuna aiempiin tuokioihin. Tällä kerralla lapset saivat itse

KUVIO 5. Liukumäki: ”Näkee päiväkodin pihan kokonaan.” (Päiväkoti Havukka 2009).

ottaa valokuvat ja tuokiomme oli hyvin liikkuva. Ehkä johtuen tuokion liikkuvuudesta ja siitä, että olimme lapsille jo tutumpia, he olivat välillä hieman levottomia ja selvästi testasivat meitä. Pienryhmät pysyivät kuitenkin hallinnassamme ja tuokio oli onnistunut. Lapset keksivät helposti lempipaikkansa ja he perustelivat hyvin minkä takia he valitsivat juuri sen paikan. Lapset eivät arastelleet kuvaamista. Jokainen heistä oli valokuvannut aiemminkin, joten jokainen lapsi suoriutui hyvin valokuvan ottamisesta. Kuvan otettuaan lapset saivat katsoa kameran näytöltä millainen kuvasta tuli ja kertoivat olivatko he tyytyväisiä siihen.

Aiempien tuokioiden perusteella olimme oppineet mitä kaikkea tulisi ottaa huomioon tuokioita suunniteltaessa ja miten tuokioiden tulisi rakentaa. Olimme aiemmin keskittyneet enemmän yksittäisiin osa-alueisiin, kuten valokuvaukseen sekä kansion tekoon ja sen sisältöön. Tämän tuokion suunnittelimme aiempia tuokioita paremmin ja yksityiskohtaisemmin. Parempaan valmistautumisen huomasi siinä, että tuokiosta muodostui selkeä kokonaisuus ja siirtyminen paikasta toiseen sujui sulavasti ilman ongelmia. Kerta kerran jälkeen olemme huomanneet, kuinka tärkeää on avata tuokion kaikki yksityiskohdat niin, että kaikki tietävät tarkalleen mitä tehdään. Toimimme nyt päiväkodin seinälle kiinnitettäväksi aikataulun, jotta päiväkodin henkilökunta ja vanhemmat tietävät tarkasti mitä kullakin kerralla tapahtuu.

6.6 Sadutusta lempipaikoista 24.9.2009

Neljännellä kerralla sadutimme lapsia edellisellä kerralla otetuista valokuvista, joiden aiheena oli lempipaikkani esikoulussa. Tämän tuokion olimme rakentaneet erilaiseksi kuin ensimmäisen sadutuskerran. Aloitimme yhteisellä aloituksella ja kerroimme mitä teemme tänään. Jaoin lapset omiin pienryhmiinsä ja jokainen pienryhmä asettautui oman pöytänsä ääreen. Olimme etukäteen tulostaneet kaikkien lasten kuvat koulussa ja leikanneet ne oikean kokoisiksi. Lisäksi olimme kirjoittaneet puhtaaksi lasten sadutukset heidän omista kuvistaan ja tulostaneet ne. Lapset liimasivat sadutukset oman kuvansa alle. Osa lapsista halusi, että pienryhmänohjaaja lukee ääneen heidän sadutuksensa muille pienryhmäläisille. Yksi poika halusi itse kertoa tarinan omasta kuvastaan, koska hän ei ollut aiemmin sitä tehnyt.

Tämän jälkeen jokainen lapsi sai valita mieleisensä väriset paperit, joille he liimasivat sisä- ja ulkokuvansa, ryhmäkuvan sekä kuvien otsikot. Liimaaminen ei ollut täysin sujuvaa aluksi, koska liimapuikkoja ei löytynyt riittävästi. Emme olleet ajatelleet, että tämä vaihe voisi olla ongelmallinen, koska ajattelimme liimapuikkojen olevan päiväkodin perustarvikkeita ja niitä olevan riittävästi kaikille. Lastentarhanopettaja huomasi, että liimapuikkojen vähydestä aiheutuu turhaa odottamista ja hän kävikin hakemassa niitä lisää. Kuvien liimauksen jälkeen lapset siirtyivät vapaaseen leikkiin ja jokaisen pienryhmän ohjaaja otti yhden lapsen kerrallaan sadutettavaksi. Sadutusten jälkeen pidimme yhteisen lopetuksen ja jokainen lapsi sai valita jommankumman lempipaikkakuvistaan ja kertoi siitä muille.

Kaikki lapset lähtivät innokkaasti sadutettaviksi. Heille oli selkeästi helpompaa kertoa tarina lempipaikastaan kuin omasta kuvastaan. Osa lapsista kertoi pitkänkin tarinan, kun taas osa kuvaili mitä kuvassa näkyi. Välillä oli vaikeaa pysyä kirjaamisessa mukana, kun lapset kertoivat niin innokkaasti ja vauhdikkaasti tarinaansa. Yksi poika kommentoi ”Miten sä voit kirjoittaa noin nopeesti? Siis kirjoitatsä oikeesti ihan kaiken mitä mä sanon?”. Kahdelle lapselle tarinan kertominen oli vaikeaa, joten pyysimme heitä kertomaan miksi juuri kyseiset paikat olivat heidän lempipaikkojansa.

Tämä sadutuskerta oli selkeästi parempi ja toimivampi rakenteeltaan kuin ensimmäinen. Siirtymät vaiheesta toiseen olivat selkeämpiä ja sujuvampia eikä suurempia odotustaukoja ollut. Sadutustilanne saattaa olla joillekin lapsille jännittävä, koska me emme ole

heille vielä niin tuttuja ja turvallisia aikuisia. Tämä tulee esiin muun muassa siinä, että osalle verbaalisesti lahjakkaista lapsista tarinan kertominen on vaikeaa. Sadutus olisi hyvä järjestää mahdollisimman vapaassa ja kiireettömässä hetkessä, jotta lapsella olisi mahdollisimman rento ja hyvä olo. Tuttu ja luotettava aikuinen saduttajana helpottaisi myös lapsen kerrontaa. Projektimme aikataulu estää tällaisen sadutuksen järjestämisen, jonka takia sadutustilanteet eivät ole täysin ihanteellisia.

6.7 Sadutusta kuvista kotoa ja vapaa-ajalta 30.9.2009

Viidennellä tuokiolla lapset kertoivat tarinoita valokuvista, joita olivat tuoneet kotoa. Tuokion aiheena oli kuvia kotoa ja vapaa-ajalta. Aluksi jännitimme sitä, toisivatko kaikki lapset kuvia päiväkotiin. Olimme muistuttaneet vanhempia valokuvien tuomisesta edellisellä viikolla jakamalla heille lyhyet muistutustiedotteet. Varasuunnitelmana oli että ne lapset, joilla ei ole kuvia mukanaan piirtäisivät kuvan perheestään tai vapaa-ajalta. Kaikki muut paitsi kaksi lasta olivat tuoneet päiväkotiin valokuvia. Joukossa oli perhekuvia, lomakuvia, kuvia harrastuksista ja kodista, esimerkiksi kuva omasta huoneesta.

Tuokio alkoi yhteisellä aloituksella, jossa lapsille kerrottiin tuokion kulku. Yksi tiimimme jäsenistä oli kipeänä, joten haasteena oli organisoida hänen pienryhmänsä lapset tehtävään. Jaoimme lapset kahteen eri ryhmään, jolloin molempiin pienryhmiin tuli yhteensä seitsemän lasta. Tämä osoittautui haasteelliseksi vaihtoehdoksi, sillä ryhmäkoon kasvaessa lasten keskittymiskyky heikkeni. Aluksi lapset valitsivat haluamansa värisen paperin, jolle kotoa tuodut valokuvat oli tarkoitus liimata. Tämän jälkeen he leikkasivat valokuvat sopivan kokoisiksi ja liimasivat ne paperille. Askartelutarvikkeiden määrä oli rajallinen, joten lapset joutuivat odottamaan pitkiäkin aikoja, jotta saivat käsiinsä sakset tai liimapuikon. Odottaminen aiheutti lapsissa pientä levottomuutta.

Kuvien liimaamisen jälkeen lapset saivat mennä leikkimään vapaasti ja pyysimme yhden lapsen kerrallaan sadutukseen. Lapsi sai itse valita mistä kuvasta halusi kertoa tarinan. Ne lapset, joilla ei ollut kotoa tuotuja kuvia, kertoivat tarinan omasta piirustuksestaan. Osa lapsista koki tarinan kertomisen vaikeaksi. Tarinan kertomisen sijaan suurin osa lapsista vain kuvaili valokuvan sisältöä. He kertoivat esimerkiksi mitä kuvassa tapahtuu ja millaisia tunteita kuvien tilanteisiin liittyi. Osa lapsista nauratti katsella ku-

vaa omasta perheestään. Lasten ilmeistä ja eleistä aisti sen, että tarinan kertominen tuntui jännittävältä mutta samalla mieluialta.

Päätimme toimintatuokion keskustelemalla valokuvista yhdessä koko ryhmän kanssa. Jokainen lapsi sai itse esitellä kotoa tuodut kuvat ja kertoa mitä niissä on. Kyselimme lapsilta heidän perheestään ja harrastuksistaan. Lastentarhanopettaja oli toivonut, että rohkaisisimme lapsia kerrontaan. Kysyimmekin kuvista tarkentavia kysymyksiä. Esimerkiksi yksi poika oli tuonut kuvan perheretkestä Tykkimäelle. Kysyimme mikä Tykkimäki on ja mitä siellä tehdään. Kertominen oli lapselle aika haastavaa, mutta toiset lapset olivat mukana keskustelussa ja tilanteesta muodostui lopulta hyvin humoristinen. Tuokion teema tuntui kiinnostavan lapsia ja he kertoivat mielellään kodistaan ja perheestään. Tosin he tarvitsivat siihen aika paljon aikuisen ohjausta rohkaisevilla kysymyksillä.

6.8 Kansion kokoaminen 1.10.2009

Viimeisen kerran tavoitteena oli koota Kuka minä olen? -kansiot ja koristella ne. Yksi tiimimme jäsenistä oli edelleen sairaana. Koska edellinen tuokio oli ollut hieman levoton, pyysimme lastenhoitajaa ohjamaan yhtä pienryhmää. Täten saimme jaettua lapset kolmeen pienryhmään. Tuokio alkoi perinteisesti yhteisellä aloituksella. Kerroimme lapsille mitä sinä päivänä tultaisiin tekemään. Ensimmäiseksi tehtäväkseen lapset saivat liimata edellisen kerran sadutukset perhevalokuvien alle. Tämän jälkeen jokainen lapsi kirjoitti kansion etusivulle ”Kuka minä olen?”-otsikon. (Kuvio 6.)

KUVIO 6. Kuka minä olen? -kansio. (Päiväkoti Havukka 2009).

Jokaisessa pöydässä oli malliteksti, jonka avulla lapset kirjoittivat itse otsikon. Autimme lapsia tarvittaessa. Otsikon kirjoittamisen jälkeen kansilehti koristeltiin erivärisillä ja muotoisilla paperikuvioilla, jotka lapset olivat itse leikanneet irti pahvista. Lopuksi sivut liitettiin yhteen piipunrassilla, jonka värin lapsi oli itse saanut valita.

Heti kansioiden valmistuttua (kuvio 7.) lapset alkoivat innoissaan lukea niitä. Osa lapsista meni vähän syrjemmäksi ja halusi rauhassa lukea omaa kansiotaan. Lapset myös

vertailivat omia ja kavereiden kansioita keskenään. Kommentit kansioista olivat positiivisia, kuten ”Hei, tää on mun kansio!”. Lapset olivat selvästi ilahtuneita siitä, että koko kansio kertoi vain heistä ja siitä mikä on heille tärkeää.

Yhteisessä lopetuksessa jokainen lapsi sai valita yhden sivun, jonka esitteli muulle ryhmälle. He saivat myös valita tarinan, joka luettiin ääneen. Sivua valitessa noin neljä lasta valitsi ryhmäkuvan. Ryhmäkuva aiheutti hilpeyttä lapsissa ja monet kommentoivat omaa kuvaansa tai kaverinsa

kuva. Esikouluryhmässä oli poikia, jotka harrastivat jalkapalloa. He olivat selkeästi tykättyneet jalkapallokenttäkuviin, jotka olivat valinneet lempi-paikoikseen. Yksi pojista kertoi syyksi sen, että on saanut paljon maaleja. Toisen pojan kuvassa oli hänen hyvä ystävänsä ja se oli hänen mielestään erityisen hyvä

hän juttu. Yksi lapsi oli tuonut kuvia siitä, kun hän oli vauva. Toiset lapset pitivät vauvaku-

KUVIO 7. Valmiita Kuka minä olen? -kansioita. (Päiväkoti Havukka 2009).

vasta, koska lapsi oli siinä niin onnellisen näköinen.

Lapset vaikuttivat ylpeiltä esitellessään kansioitaan. Loppua kohden lapset hieman väsyivät ja keskittyminen herpaantui. Lastentarhanopettaja ehdotti, että kansioiden läpikäyminen olisi ollut parempi tehdä pienryhmissä. Tuokio sujui odotustemme mukaisesti, ainoastaan tilojen puute ja yhden tiimin jäsenemme puuttuminen vaikeutti toimintaamme.

7 VALOKUVAPROJEKTIN ARVIOINTI

7.1 Palautekeskustelu

Toimintatuokioiden jälkeen esitimme lastentarhanopettajalle toiveen palautekeskustelun pitämisestä. Hän piti ajatusta hyvänä ja sovimme kaikille sopivan ajankohdan palautekeskustelua varten. Mietimme valmiiksi asioita ja kysymyksiä, jotka halusimme tuoda esille palautekeskustelussa. Lastentarhanopettaja oli valmistautunut hyvin palautekes-

kusteluun. Hän oli yhdessä esikouluryhmän lastenhoitajan kanssa kirjannut ajatuksia ja kommentteja toimintatuokioistamme.

Palautekeskustelussa saimme hyviä kommentteja ja kehitysehdotuksia työstämme. Lastentarhanopettajan mielestä lapsen minäkäsityksen vahvistaminen on ajankohtainen tavoite varhaiskasvatuksessa. Lastentarhanopettaja on myös havainnut, että lasten verbaalisuus ja sanallinen ilmaisu on vuosien varrella heikentynyt. Valokuvien käyttö ja sadutus harjaannuttavat lasta itseilmaisussa ja kehittävät hänen kerrontaansa. Lastentarhanopettaja piti toteuttamaamme valokuvaprojektia toimivana päiväkotiympäristössä ja totesi sen sopivan hyvin kasvun kansion tueksi. Hän lupasi jatkaa Kuka minä olen? -kansioiden työstöä lukuvuoden aikana.

Lastentarhanopettaja huomautti, että pienryhmätyöskentelyä olisi voinut olla enemmän. Näin olisi vältetty pitkät odotusajat ja tuokioiden lopetuksista olisi tullut rauhallisempia. Toiminnan keskittäminen pienryhmiin olisi hänen mukaansa antanut lapsille voimakkaamman kokemuksen valokuvia käsiteltäessä. Huomauttamista oli myös aloitusten ja lopetusten suunnittelussa. Ne olisivat voineet olla ytimmeekäämpiä ja selkeämpiä. Muutamat tuokiot sisälsivät liian moniosaisia työskentelyvaiheita. Ohjeiden anto oli toisinaan monisanaista, joka vaikeutti lasten orientoitumista tehtäviin.

7.2 Oma arviointi

Minäkäsityksen vahvistamisen toteutumista on hankala tai suorastaan mahdoton mitata näin lyhyessä ajassa. Tarkoituksenamme oli laittaa alulle prosessi, joka pitkällä aikavälillä vahvistaa lapsen positiivista minäkäsitystä. Suunnittelimme toimintatuokiot tätä tavoitetta tukevaksi. Loimme puitteet, joissa lasten voimaantuminen on mahdollista.

Siitosen mukaan (1999: 119-128) voimaantuminen perustuu itsemäärämisoikeuteen ja valinnanvapauteen. Lasten subjektiutta vahvistimme antamalla heille mahdollisimman paljon valinnan vapautta kansion sisällön suhteen. Lapset saivat ottaa itse kuvia, valita millaisia kuvia heistä otetaan ja mitä kuvia he haluavat liittää kansioonsa. He saivat myös päättää paperin värin, jolle kuvat liimataan ja koristella kansionsa haluamallaan tavalla. Viimeisellä kerralla jokainen lapsi sai itse kirjoittaa Kuka minä olen? -tekstin kansilehteen. Sadutusmenetelmän käyttö antoi lapsille vapauden kertoa kuvista heille merkityksellisistä asioista.

Lasten orientoituminen Kuka minä olen? -kansion tekemiseen olisi helpottunut, jos olisimme valmistaneet kansion kannet ensimmäisellä tuokiolla. Lasten olisi tällöin ollut helpompaa hahmottaa prosessin kokonaisuus ja päämäärä. Valokuvaprojektissamme teimme jokaisen sivun erikseen ja keräsimme ne joka tuokion lopussa odottamaan seuraavaa kertaa. Lapset näkivät vain yhden sivun valmistumisen kerrallaan, jonka takia toiminnan kokonaisuus ja konteksti oli vaikea hahmottaa.

Lapset lähtivät kuvaustilanteisiin ja sadutuksiin hyvin mukaan. Kukaan ei kieltäytynyt kuvattavana olemisesta ja lapset olivat tyytyväisiä kuviinsa. Lasten kuvat olivat hyvin erilaisia ja tukivat lopputuloksen vaikuttavuutta. Alkuleikki oli onnistunut valinta, sillä sen innoittamana syntyi hyvin spontaania keskustelua lapsille tärkeistä asioista. Se vapautti myös ilmapiiriä ja auttoi meitä vieraina aikuisina rakentamaan luottamusta lapsiin. Luottamuksen rakentaminen oli edellytys onnistuneelle, lapsen identiteettiä vahvistavalle valokuvaukselle. (Savolainen 2009: 218-219).

Aikataulumme rajallisuuden vuoksi, olisimme voineet suunnitella valokuvaprojektin käsittämään vain yhden toteuttamistamme osa-alueista. Tämä olisi auttanut lapsia syventymään paremmin valokuvaprojektin prosessiin. Halusimme kuitenkin antaa lapsille mahdollisuuden tuoda esiin heidän elämälleen merkityksellisiä asioita eri näkökulmista. Vain yhteen asiaan intensiivisesti keskittyminen olisi voinut laimentaa lasten mielenkiintoa tehtävää kohtaan. Tavoitteenamme oli tuoda päiväkotiin uusi lasta voimaannuttava työkalu. Tämän vuoksi oli tärkeä esitellä työkalun monipuoliset käyttömahdollisuudet ja toteuttaa valokuvaprojekti tästä lähtökohdasta.

Päiväkoti ja lapsen oma koti muodostavat sosiaalisen ympäristön, jossa lapsi kehittyy. Jokainen lapsi muodostaa omat merkityksensä esimerkiksi päiväkodin pihalta. Nämä merkitykset ovat usein kätkössä ja osa lapsen sisäistä todellisuutta. Valokuvan avulla lapsi saa tuoda esille mistä hän pitää ja miksi pitää. Kameran antaminen lapselle viestittää, että lasta arvostetaan ja hänen mielipiteensä on tärkeä. (Savolainen 2004: 137.) Työssämme lapset olivat pääosassa ja he olivat aktiivisia toimijoita. Lapset suunnittelivat itse valokuvauskohteet ja ottivat myös itse kuvia. Ohjaajina tuimme lasta kuvaustilanteessa, mutta emme puuttuneet kuvan sisältöön tai asetteleun.

Tärkeintä oli, että lapset olivat itse tyytyväisiä kuviin. Oli mielenkiintoista seurata lasten reaktioita, kun kerroimme heille, että he saavat olla kuvassa juuri niin kuin haluavat.

Muutamat olivat selkeästi häkeltyneitä valinnan vapaudesta. Tilanne oli myös meille haastava. Useat lapset olivat kuvassa vakavia ja kiusauksena oli pyytää heitä hymyilemään. Tämä havahdutti meidät huomaamaan vallankäytön todellisuuden valokuvissa. Lapsia valokuvatessa huomasimme, miten paljon kulttuurimme oletus lapsuudesta onnellisena aikana vaikutti meihin. Tuntui melkein väärältä ottaa lapsista kuvia joissa heillä oli vakava ilme. (Savolainen 2009: 213, 218-219).

Lasten vakavuus aiheutti meissä myös epävarmuutta työmme mielekkyydestä. Tämä pelkomme osoittautui kuitenkin vääräksi, kun näimme lasten reaktiot heidän nähdessään omat kuvansa. Monet hymyilivät ja ilmaisivat myös sanallisesti olevansa tyytyväisiä kuviinsa. Alla on kirjaamiamme havaintoja lapsista kuvaushetkellä sekä heidän kommenttejaan ensimmäiseltä tuokiolta.

A: Tuli kuvattavaksi hyvin rennon ja varman oloisesti. Vaikutti, että hän oli tottunut olemaan vieraiden aikuisten kanssa. Kertoi, että hän oli ollut kuvissa aika paljon. Kaikki kolme kuvaa olivat erilaisia. Yhdessä hän seisoi pylvästä vasten, toisessa istui sohvalla ja viimeinen kuva otettiin lattialla risti-istunnassa. Kun näytin hänelle tätä kuvaa, hän kiinnitti heti huomionsa arpisiin polviin ja ensireaktio oli "Voi ei, mun jäljet polvissa näkyy kuvassa!". Hän kertoi, että oli satuttanut ne äskettäin. Sohvakuvassa hän halusi, että vain kasvot näkyvät. Kahteen ensimmäiseen kuvaan hän kommentoi "Hyvä!".

B: Tuli huoneeseen iloisesti ja vauhdikkaasti. Oli selkeästi odottavalla mielellä ja innostunut, vaikka huoneeseen tultua oli hieman jännittynyt. Saattoi johtua siitä, että huoneessa ei ollut mitään erityistä rekvisiittaa tai muuta toimintaan viittaavaa välineistöä. Kertoi, että ei ole ollut paljon kuvissa. Ensin ei tiennyt millaisen kuvan haluaisi. Kysyin häneltä, onko huoneessa jotain kivaa paikkaa mistä hän pitää. Hän osoitti puolapuuta ja samassa jo kiipesi puolapuulle. Hän kiipesi niin ylös kuin pääsi ja valitsi asennon, missä halusi kuvansa otettavan. Halusi, että kuva otettiin vaakatasossa. Kuva oli hänen mielestään hyvä. Sitten hän valitsi keinutuolin ja kun näytin kuvaa hänelle ja kysyin, oliko se sellainen kuin hän halusi, hän vastasi "pikkasen", mutta ei halunnut kuitenkaan, että ottaisimme uutta kuvaa. Viimeisen kuvan hän halusi pylvään luota ja sitä katsottuaan kommentoi "Kiva kuva!". Lopetuksessa nosti kätensä ylös, kun kysyttiin, ketä kuvaaminen jännitti.

C: Huoneeseen tullessaan vaikutti rauhalliselta, kiinnostuneelta ja uteliaalta. Kertoi että häntä on kuvattu ennekin paljon. Ensimmäisessä kuvassa hän seiso i seinää vasten kasvoillaan pieni hymy. Toisessa kuvassa hän kääntyi sivuttain ja halusi että otetaan sivuprofiilista kuva. Sitten hän kysyi voiko tehdä tempun ja nousi lattialle ja yritti seistä käsillään. Hän tuntui olevan oma itsensä eikä ujostellut kameraa tai minua ollenkaan. Tuli myös tunne, että hän selvästi nautti siitä että hänestä otetaan kuvia, suu oli koko ajan hymyssä. Rauhallisen oloinen lapsi, mutta kuvissa villimpi puoli pääsi paremmin esille tempujen tekemisen kautta.

D: Oli arka huoneeseen tullessaan eikä heti tuntunut ymmärtävän toiminnan ideaa. Ensimmäiseksi halusi kasvokuvan. Ilme oli neutraali, ei hymyä tai virnistystä. Toisen kuvan hän halusi otettavan paidastaan, jossa oli "örkkien" kuvia. Kolmas kuva otettiin hänen tatuoinnistaan. Halusi että kuvat otettiin pian jotta pääsi takaisin leikkimään.

Ensimmäisen tuokion jälkeen huomasimme, ettemme olleet suunnitelleet aloitusta ja lopetusta riittävän hyvin. Myös lastentarhanopettaja toi tämän asian esille. Olemme kaikki olleet päiväkodissa töissä, joten päiväkotityö ei ollut meille vierasta. Yllätyimme kuitenkin siitä, että kansion toteutus tempaisi meidät niin mukaansa, ettemme olleet ajatelleet tuokioita riittävän kokonaisvaltaisesti. Lasten kanssa on tärkeää olla jatkuvassa vuorovaikutuksessa tilanteen kanssa ja vastata lasten tarpeisiin voimiensa mukaan. Keskustelu lastentarhaopettajan kanssa oli ensiarvoisen tärkeää, koska hän antoi hyvää palautetta esimerkiksi ryhmäkooista.

Yhteistyössämme oli hiomista, mutta toimintamme kehittyi loppua kohden yhtenäisemmäksi. Tuokioita pitäessämme ymmärsimme kuinka tärkeää on avata pienetkin yksityiskohdat tuokion kulusta ja miettiä tarkasti kuka tekee mitäkin ja miten toimimme pienryhmissä. Lasten vastaanotto ja kommentit olivat rohkaisevia. Oma kuva -kerran tavoitteet toteutuivat, kun lasten yhteinen mielipide oli, että kivointa kuvaamistilanteessa oli, että sai itse valita missä ja miten kuvassa oli.

Huomasimme, että henkilökunta ei ollut täysin selvillä mitä olimme tekemässä. Tämä tuli meille yllätyksenä, koska olimme olleet päiväkodin johtajaan yhteydessä ja saimme sellaisen käsityksen, että kaikki oli selvää. Olimme aikaisemmin suunnitelleet, että olisimme osallistuneet syksyn ensimmäiseen vanhempainiltaan ja siellä antaneet lyhyen infon sekä vanhemmille että henkilökunnalle. Kun otimme yhteyttä päiväkotiin kevään

lopussa, ilmeni että vanhempainilta oli pidetty jo keväällä. Tämän vuoksi informaatio projektistamme jäi kirjeen varaan, jonka lähetimme päiväkotiin. Siinä tosin pyysimme henkilökuntaa kommentoimaan ja kysymään aiheesta ja suunnitelmasta. Kun kommentteja ja kysymyksiä ei tullut, oletimme, että kaikki oli selvää.

7.3 Eettisyys

Sosiaalialan työn tavoitteena on lisätä ihmisten hyvinvointia. Ammatilaisen on kunnioitettava asiakkaan ihmisarvoa ja yksilöllisyyttä, jotta sosiaalialan toiminta olisi eettisesti ja moraalisesti kestävä. Sosiaalialan työntekijän on puolustettava ihmisoikeuksia kaikissa tilanteissa. Ihmisarvon kunnioittaminen ilmenee sosiaalialan työssä neljän eri periaatteen noudattamisena; itsemääräämisoikeutena, osallistumisoikeutena, oikeutena tulla kohdatuksi kokonaisvaltaisesti ja oikeutena yksityisyyteen. (Talentia 2005.)

Itsemääräämisoikeus tarkoittaa sitä, että asiakkaalla on oikeus tehdä omat valintansa. Täten asiakas on myös itse vastuussa omista päätöksistään ja niiden seurauksista (Talentia 2005). Opinnäytetyössämme otimme lasten itsemääräämisoikeuden huomioon monin eri tavoin. Valokuvia otettaessa lapset saivat itse päättää miten he olivat kuvissa ja mistä he halusivat ottaa valokuvan. Heillä oli myös mahdollisuus olla käyttämättä kaikkia valokuvia. Jos lapsi ei pitänyt jostain valokuvasta, ei hänen tarvinnut lisätä sitä Kuka minä olen? -kansioon. Lapset saivat myös itse valita muun muassa kansioden sivujen värit.

Osallistumisoikeuden mukaan sosiaalialan työntekijän tulee edistää asiakkaansa mahdollisuuksia vaikuttaa hänen omaa elämäänsä koskeviin päätöksiin. Tavoitteena on parantaa asiakkaan vaikutusmahdollisuuksia yhteiskunnassa (Talentia: 2005.) Opinnäytetyössämme käytetyt menetelmät tähtäsivät siihen, että lapset saivat oman äänensä kuuluviin. Esimerkiksi sadutustilanteissa lapset pääsivät kertomaan omia tarinoita, juuri sellaisia kuin itse halusivat. Käyttämämme menetelmät olivat lasta voimaannuttavia. Kannustimme heitä Kuka minä olen? -kansioden työstämisvaiheessa kehumalla ja rohkaisemalla.

Saimme tutkimuslupamme VKK-Metro -hankkeelta. Pyysimme kirjalliset luvat lasten vanhemmilta saada valokuvata lapsia ja käyttää joitain valokuvia työssämme. Lasten yksityisyyttä kunnioittaen emme liittäneet opinnäytetyöhön valokuvia, joista lapsi olisi tunnistettavissa. Emme myöskään kirjoittaneet työhömmme lapsista tietoja, joista heidät

olisi mahdollista tunnistaa. Savolaisen kehittämä voimauttavan valokuvauksen menetelmä toimi työmme kimmokkeena. Emme itse ole käyneet menetelmän käyttöön vaadittavaa kurssia, joten kehitimme oman valokuvaprojektin.

8 POHDINTA

Päiväkodissa tarvitaan keinoja, joiden avulla kasvattaja pystyy vastaamaan lapsen tarpeeseen tulla kohdatuksi ja nähdyksi. Sadutus ja valokuvien käyttö voimauttavan valokuvauksen periaatteita mukaillen ovat työkaluja lasten kohtaamiseen yksilöinä. Lapsen yksilöllisyyttä ei ehditä huomioida päiväkodeissa tarpeeksi, koska lapsiryhmät ovat suuria ja ilmapiiri on kiireinen. Omien kokemuksiemme mukaan päiväkodin arkea leimaa henkilökuntavaje ja usein vaihtuvat sijaiset. Päiväkotityöntekijöiden haasteena on työkennellä näissä olosuhteissa varhaiskasvatuksen tavoitteiden mukaisesti.

Päivähoidon laatuvaatimuksia ovat muun muassa lapsen ja aikuisen välinen vuorovaikutus, jossa lapsen mielipiteen huomioiminen on tärkeää. Päiväkotityö saattaa muodostua hyvin toimintakeskeiseksi ja lapsen ääni hukkuu aikuisjohtoisen toiminnan alle. Valokuvaprojektissamme myös lapset saivat kuvata. Kameran antaminen lapselle viestittää, että lasta arvostetaan ja hänen mielipiteensä on tärkeä (Savolainen 2004: 137). Kun lapsen ottamaa kuvaa katsellaan, se vaatii pysähtymistä. Myös omia kuvia otettaessa aikuinen on pakotettu keskittymään ja antamaan täyden huomionsa lapselle ja kuuntelemaan hänen ajatuksiaan.

Valokuvien käyttö on tuttua päiväkotivaikuttajien Havukan työntekijöille. Heillä on käytössään ConnectedDay -palvelu, jonka tarkoituksena on vahvistaa päiväkodin ja vanhempien välistä vuorovaikutusta. Päiväkodintyöntekijät voivat jakaa palvelun kautta ajankohtaisia valokuvia tai videonpätkiä lasten päivästä (ConnectedDay 2009). Valokuvaprojektimme toi päiväkotivaikuttajien Havukkaan uutta näkökulmaa valokuvien käytöstä varhaiskasvatuksessa. Lapsista ei vain otettu kuvia, vaan he olivat aktiivisia toimijoita tehdessään itseään ja omaa arkeaan näkyväksi. Tämän mallin yhdistäminen ConnectedDay -palveluun antaa lapsille mahdollisuuden osallistua omasta päivästä kertomiseen.

Valokuvaprojektillamme on laajat sovellusmahdollisuudet. Sen lisäksi, että sitä voi käyttää lapsia vahvistavana työkaluna, se on myös erinomainen keino vahvistaa päiväkodin työyhteisöä. Valokuvaus yhdistettynä sadutukseen tukee refleksiivistä työtettä ja antaa keinoja löytää työyhteisön voimavarat. Sen avulla työyhteisö voi kehittää omaa

toimintaansa ja päästä käsiksi työyhteisössä ilmeneviin epäkohtiin. Se on myös hyvä väline yhteistyön vahvistamiseen vanhempien kanssa ja se tukee vahvasti lapsilähtöisyyttä. Lapsia osallistava valokuvaus antaa kasvattajille mahdollisuuden muokata kasvuympäristöä enemmän lasten näköiseksi.

Lastentarhanopettaja voi hyödyntää Kuka minä olen? -kansion ideaa lapsen kasvun kansion kokoamisessa. Lapsi pääsee osalliseksi itseään koskevaan prosessiin ja saa olla rakentamassa hänestä kertovaa tarinaa. Valokuvaprojektimme mukailee voimauttavan valokuvan periaatteita dialogisesta vuorovaikutuksesta ja sen synnyttämästä voimaantumisen kokemuksesta. Valokuvaprosessissa tärkeää on toisen aito kuunteleminen. Tämä saattaa olla vanhemmille ja ammattikasvattajille uusi kokemus. Monesti saatamme kuunnella toista näennäisesti ja arvioida itsemme hyväksi kuuntelijaksi. Silti kuunteleminen on aikuislähtöistä ja syvä läsnäolo keskustelutilanteesta saattaa puuttua kokonaan.

Valokuvien käsitteleminen saduttamalla on helppo menetelmä toteuttaa käytännössä, koska se ei vaadi erikoisia välineitä. Kuka minä olen? -kansiota voi täydentää lisäämällä siihen lapsen haluamia teemoja. Yhtenä teemana voisi olla esimerkiksi "Me sankarit". Jokainen lapsi voisi pukeutua sellaiseksi sankariksi kuin itse haluaa. Meidän työmme tarkoitus oli luoda pohja pidemmälle prosessille, joka parhaassa tapauksessa jatkuu kevääseen asti. Prosessin lopuksi lapselle kertyy arvokas dokumentti esikouluvuodestaan ja siihen kuuluvista merkityksellisistä asioista.

Lasten maailma on hyvin visuaalinen ja lapset ovat jatkuvasti kuvallisten viestimien äärellä. Televisiot, mainokset, tietokonepelit ja kännykät ovat kaikki osa esikoululaisten arkipäivää. Yhä nuoremmat lapset peilaavat itseään median antamien kuvien kautta ja paineet omasta riittävydestä kasvavat. Opinnäytetyötä tehdessämme tutustuimme valokuvan ja sadutuksen käytön mahdollisuuksiin varhaiskasvatuksessa. Havahduimme siihen, kuinka suuri vaikutus kuvallisella viestinnällä on minäkäsityksen muodostumisessa. Samalla opimme miten valokuvilla voi purkaa vääristyneitä käsityksiä itsestä ja toisesta sekä käyttää sitä voimaannuttavista lähtökohdista. Kun lapset saavat olla valokuvien ja tarinoiden rakentajia, he saavat tilaisuuden kertoa millaiselta heidän maailmansa näyttää ja miltä he haluaisivat sen näyttävän.

Oppimiskokemuksemme on muokannut omaa asennettamme varhaiskasvatuksessa. Lapsen minäkäsityksen kehitykseen vaikuttaa oleellisesti se, miten häntä katsotaan ja kuunnellaan. Lapsilla on jatkuva tarve tulla kuulluksi ja kokea olevansa merkityksellinen yhteisön jäsen. Lapset tarvitsevat hyväksyviä katseita, rohkaisevia sanoja ja kuuntelevia korvia. Näillä keinoilla kasvattaja kertoo lapselle, että hän on arvokas, hyväksyttävä ja riittävä sellaisena kuin on. Kasvattaja on ikään kuin peili, josta lapsi arvottaa itseään. Tämä antaa meille suuren vastuun varhaiskasvatuksen ammattilaisina olla tietoisia omasta kehollisesta viestinnästä. Se vaatii meitä olemaan lasten elämässä läsnä koko olemuksellamme.

LÄHTEET

- Aho Sirkku, Laine Kaarina 1997: Minä ja muut. Kasvaminen sosiaaliseen vuorovaikutukseen. Helsinki: Otavan kirjapaino.
- ConnectedDay 2009. Verkkodokumentti.
<<https://www.connectedday.com/main.html?lang=fi>>. Luettu 23.10.2009.
- Furman, Erna 1999: Auta lasta kasvamaan. Helsinki: yliopistopaino.
- Haapamäki, Kaipio, Keskinen, Uusitalo ja Kuoksa 2000: Yhteisö kasvattaa. Päivähoito oppimis- ja kasvatusyhteisönä. Helsinki: Tammer-Paino Oy.
- Halkola, Ulla 2009: Mitä valokuvaterapia on? Teoksessa Halkola, Ulla – Mannermaa, Lauri – Koffert, Tarja – Koulu, Leena (toim.): Valokuvan terapeuttinen voima. Keuruu: Otavan kirjapaino Oy.13-20.
- Halkola, Ulla 2009: Valokuvaterapian teoreettisia perusteita hahmottamassa. Teoksessa Halkola, Ulla – Mannermaa, Lauri – Koffert, Tarja – Koulu, Leena (toim.): Valokuvan terapeuttinen voima. Keuruu: Otavan kirjapaino Oy. 49-72.
- Helsingin varhaiskasvatussuunnitelma. 2007. Lasten päivähoito. Oppaita ja työkirjoja 2007:2. Helsingin kaupungin sosiaalivirasto.
- Huhtanen, Kristiina 2005: Sosiaalinen vuorovaikutus perustuu onnistuneeseen kommunikaatioon. Teoksessa Parkkinen, Terttu - Keskinen Soili (toim.): Lapsen sosiaalisen kehityksen moninaisuus. Turku: Turun kaupungin painatuspalvelukeskus. 8-19.
- Karlsson, Liisa 2003: Sadutus- Avain osallistavaan toimintakulttuuriin. Keuruu: PS-kustannus.
- Keltikangas-Järvinen Liisa 1994: Hyvä itsetunto. Juva: WSOY.
- Kronqvist Eeva-Liisa, Pulkkinen Minna-Leena 2007: Kehityspsykologia, matkalla

muutokseen. Helsinki: WSOY.

Leppänen, Heidi – Keskinen, Soili – Anglé, Susanna – Keskinen, Esko 2005:

Esikoululaisten kehonkokokäsitys ja tyytyväisyys omaan painoon. Teoksessa Parkkinen, Terttu - Keskinen Soili (toim.): Lapsen sosiaalisen kehityksen moninaisuus. Turku: Turun kaupungin painatuspalvelukeskus. 74-94.

Mannermaa, Lauri 2000: Uusia tapoja katsoa ja tuntea, nähdä ja oivaltaa. Teoksessa

Heikkilä, Tuula – Paloheimo, Tuula – Taipale, Ilkka (toim.): Mieli ja taide. Vantaa: Printway Oy. 61-74.

Mäkiranta, Mari 2006: Kuva kääntyy itseän. Valokuvataiteellinen omakuva prosessina.

Teoksessa Mäkiranta, Mari – Brusila, Riitta (toim.): Kuvakulmia : puheenvuoroja kuvista ja kuvallisesta kulttuurista. Rovaniemi: Gummerus kirjapaino Oy. 57-69.

Päiväkoti Havukan varhaiskasvatussuunnitelma. 2007. Helsingin kaupungin sosiaalivirasto. Verkkodokumentti.

<<http://www.hel.fi/wps/wcm/connect/244b2f004a176211b3adfb3d8d1d4668/Pk+Havukan+vasu2007.pdf?MOD=AJPERES>>. Luettu 26.8.2009.

Päiväkoti Havukka. 2009. Valokuvia päiväkodista. Glad, Linda - Hintikka, Katja - Jokiranta, Tiina

Räsänen, Juhani 2006: Voimaantumisen mahdollistaminen ja ratkaisut: yhteiskunnan, yhteisön ja yksilön valtaistaminen. Järvenpää: Julkiviestintä.

Savolainen, Miina 2004: Maailman ihanin lapsi-valokuva perheessä. Teoksessa

Piironen, Liisa (toim.): Leikin pikkujättiläinen. Porvoo: WS Bookwell Oy.

Savolainen, Miina 2008: Maailman ihanin tyttö. Helsinki: Blink Entertainment Oy.

- Savolainen Miina 2009: Voimauttava valokuva. Teoksessa Halkola, Ulla – Mannermaa, Lauri – Koffert, Tarja – Koulu, Leena (toim.): Valokuvan terapeuttinen voima. Keuruu: Otavan kirjapaino Oy. 210-227.
- Schulman, Marja 2003: Vauvahavainnointi. Teoksessa Niemelä, Pirkko - Siltala, Pirkko - Tamminen, Tuula (toim.): Äidin ja vauvan varhainen vuorovaikutus. Juva: WS Bookwell Oy. 70-82.
- Siitonen, Juha 1999: Voimaantumisteorian perusteiden hahmottelua. Oulu: Oulun yliopisto
- Sosiaalialan korkeakoulutettujen ammattijärjestö Talentia ry 2005: Arvot, elämä, etiikka. Sosiaalialan ammattilaisen eettiset ohjeet. Verkkodokumentti. <http://www.talentia.fi/files/1649_Etiikkaopas2005.pdf> Luettu 19.5.2009.
- Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2002:9: Valtiovallan periaatepäätös varhaiskasvatuksen valtakunnallisista linjauksista. Verkkodokumentti. <<http://pre20031103.stm.fi/suomi/pao/varhais2/kasvatus.pdf>>. Luettu 30.10.2008.
- Ulkuniemi, Seija 2005: Parantavia paljastuksia. Yksityisvalokuvat taidekasvatuksillisina välineinä. Teoksessa Mäkiranta, Mari – Brusila, Riitta (toim.): Kuvakulmia : puheenvuoroja kuvista ja kuvallisesta kulttuurista. Rovaniemi: Gummerus kirjapaino oy. 35-50.
- Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet. 2005. Stakes. Oppaita 56. Saarijärvi: Gummerus.
- Vilka, Hanna - Airaksinen, Tiina 2003: Toiminnallinen opinnäytetyö. Helsinki:Tammi.
- VKK-Metro, varhaiskasvatuksen kehittämissyksikkö 2008-2009: Yhteistyöhanke pääkaupunkiseudulla. Verkkodokumentti. <<http://www.socca.fi/vkk-metro/index.htm>>. Luettu 30.10.2008.

Weiser, Judy 2001-2009: Phototherapy Techniques in Counseling and Therapy.

Verkkodokumentti. Päivitetty 11.7.2009. <<http://www.phototherapy-centre.com>>. Luettu 23.10.2009.

LUPA-ANOMUS VALOKUVAUSPROJEKTIIN

KYLLÄ, lapseni saa osallistua päiväkoti Havukan esikouluryhmän valokuvausprojektiin syyskuussa 2009.

KYLLÄ, lapsestani saa ottaa kuvia (joissa hänen kasvojaan ei näy) ja Helsingin ammattikorkeakoulun opiskelijat Tiina Jokiranta, Linda Glad ja Katja Hintikka saavat julkaista kuvia omassa opinnäytetyössään.

Allekirjoitus ja päiväys

Nimenselvennös

TUOKIOSUUNNITELMAT

14.9. Oma kuva

- tutustutaan toisiimme: kuuden kysymyksen tutustumisleikki
- jokaisesta lapsesta otetaan kolme kuvaa, niin että lapsi itse saa päättää miten hän kuvassa on.

15.9. Sadutusta omasta kuvasta

Tavoite: Itsereflektointi ja tutustuminen itseensä

- Oman kuvan piirtäminen
- Omien valokuvien läpikäyminen saduttamalla. Jokainen saa itse valita kuvan josta kertoo tarinan sekä valokuvat, jotka haluaa liittää kansioon.
- Kansion rakentelua: johdantosivu ja omakuvasivu. Lapset liimaavat sivuille valitsemansa omat kuvat ja vastaukset tutustumisleikin kysymyksiin.

23.9. Lempipaikka päiväkodissa

Tavoite: Lapsen arki näkyväksi

- Lapset kuvaavat lempipaikkansa päiväkodin sisällä ja ulkona (pienryhmissä).
- Tuokion lopussa yhteinen ryhmäkuva

24.9. Sadutusta lempipaikoista

Tavoite: Lapsi luo merkityksiä omasta arjestaan

- Lapsia sadutetaan lempipaikkakuvista
- Kansion rakentelua - edellisten satujen sekä lempipaikka kuvien liimailua kansioon

30.9. Sadutusta valokuvista kotoa ja vapaa-ajalta

Tavoite: Lapsen sosiaalisen kontekstin näkyväksi tekeminen ja siihen liittyvien merkitysten avaaminen

- lapsia sadutetaan heidän tuomasta kuvastaan kotoa
- kansion koristelua

1.10. Kansion kokoaminen ja yhteenveto

Tavoite: Valokuvaprojektin päättäminen

- lasten kansiot nidotaan yhteen
- lapset saavat esitellä kansionsa